

La Universitat de la «concòrdia» (1928-1936). Joaquim Xirau, el seu club de deixebles i la Federació Universitària Escolar (FUE) catalana

Jordi Pomés Vives*

Resum

Joaquim Xirau i Pere Bosch-Gimpera foren els dos professors de la Universitat de Barcelona que més sobresortiren en la defensa i promoció de les profundes reformes modernitzadores que s'implantaren en aquest centre durant els anys 30 del segle xx. Xirau, amb una gran capacitat pedagògica i humana per connectar amb els alumnes, destacà especialment per aconseguir la col·laboració de l'estament estudiantil en l'aplicació d'aquestes reformes, incloses les que feren d'aquesta Universitat un centre bilingüe i de convivència entre les cultures catalana i castellana. Xirau, no sense problemes, aconseguí tutelar la Federació Universitària Escolar (FUE), el sindicat estudiantil majoritari entre 1929 i principis de 1932. Aquest sindicat assumí aquest ideal de convivència cultural i col·laborà a implantar el model bilingüe quan s'instaurà la República. Però, a partir de 1932, el nacionalisme català començà a hegemonitzar l'espai sindical estudiantil i, tot proposant-se assolir una Universitat monolingüe, aconseguí dissoldre la FUE. No obstant això, no tingué prou força per canviar el model lingüístic. Per altra banda, Xirau mantingué un cercle molt fidel d'estudiants i exestudiants, molts dels quals continuaren la seva vinculació directa amb la Universitat a través del Seminari de Pedagogia i dels Instituts-Escola.

Paraules-clau

Joaquim Xirau, Josep Xirau, Jordi Maragall, Ramon Sugranyes, Federació Universitària Escolar, Universitat de Barcelona, sindicalisme estudiantil, bilingüisme.

Recepció original: 17 de setembre de 2020

Acceptació: 21 de desembre de 2020

Publicació: 1 de juny de 2021

Una fascinant revolució universitària dirigida per Bosch-Gimpera i Xirau amb la col·laboració de l'estudiantat¹

La Universitat de Barcelona dels anys trenta (que esdevingué Universitat Autònoma de Barcelona a partir de 1933) va ser en molts sentits un excel·lent model d'Universitat. Les reformes modernitzadores que a molts nivells hi van implantar els seus governants des de pràcticament la proclamació de la República l'abril de 1931, i ben especialment des que el govern central concedí l'autonomia (amb importants competències) a la Facultat de Filosofia i Lletres al setembre d'aquest mateix any, van ser i han estat qualificades per tots els que les van viure o estudiar com d'un èxit esplèndid. Els canvis, inspirats en bona mesura en l'exemple de les universitats germàniques i anglosaxones del moment, van abastar tant el vessant de la modernització científica i docent com el de la catalanització². En aquest terreny lingüístic s'aconseguí crear un model de convivència entre les llengües

(*) Professor del Departament d'Història Moderna i Contemporània de la UAB. Membre del GERD (Grup d'Estudis República i Democràcia). Especialista en història de l'associacionisme agrari i popular i en història del nacionalisme, federalisme i reformisme polític (liberal, republicà o socialista), així com del paper de la intel·lectualitat en relació a aquests moviments. Adreça electrònica: jordi.pomes@uab.cat

(1) He d'expressar el meu sincer agraïment al professor Conrad Vilanou per tots els consells i ajudes que m'ha ofert per a l'elaboració d'aquest article. Soc jo, tanmateix, l'únic responsable de les inexactituds i errors que pugui contenir.

(2) Bons resums del que significà la transformació de la UB als anys trenta es poden trobar a Trias, 1935; Ribas, 1976, p. 124; Maragall, 1969.

i cultures catalana i castellana també exemplar. Es portà a la pràctica la cooficialitat de les dues llengües, amb plena llibertat per als professors i alumnes d'emprar qualsevol de les dues.

Dos professors sobresortiren en la defensa i execució d'aquests canvis: l'arqueòleg i prehistoriador –i una de les personalitats científiques catalanes més conegudes i reconegudes internacionalment– Pere Bosch-Gimpera (1891-1974) i el filòsof i pedagog Joaquim Xirau Palau (1895-1946). Ambdós foren degans de la Facultat de Filosofia i Lletres, la facultat que experimentà les més intenses reformes i que, de fet, funcionà de nervi o motor de la profunda transformació que sofrí el conjunt d'aquesta Universitat:³ Bosch-Gimpera entre 1931 i 1933 i Xirau entre 1933 i 1939. El primer, però, és conegut fonamentalment per haver estat el rector d'aquest centre entre 1933 i 1939⁴. Ell encarnà el que representà a tots nivells la UAB dels anys 30. Xirau, per la seva banda, fou un dels màxims responsables (probablement el principal) de la profunda renovació pedagògica que s'experimentà en tots els graus educatius a Catalunya durant la Segona República. El Seminari de Pedagogia, que creà i dirigí des del 1930, així com la nova secció de Pedagogia de la facultat, que també fundà ell, al 1933, estigueren molt relacionats amb aquella renovació docent. En aquest article ens centrarem en aquest important pedagog i, en especial, en el seu paper per aconseguir la col·laboració de l'estament estudiantil en la implantació de les reformes, fonamentalment les que van fer de la Universitat de Barcelona una universitat bilingüe i de convivència cultural. Era un model que es basava en l'ideal de la concòrdia cultural i política entre les cultures castellana i catalana a Catalunya. Pretenia ser un model incloent, no excloent. Per a Xirau i Bosch-Gimpera, catalanització no havia de significar en cap cas l'exclusió del castellà, sinó tot el contrari. Pretengueren valorar la cultura castellana en les seves millors manifestacions. I per això les reformes inclogueren la incorporació de professors rellevants de parla castellana a la docència, fossin com a professors invitats o permanents. S'oferiren per exemple contractes, temporals o definitius, a capdavaners de la filologia hispànica com ara Menéndez Pidal, Guillén, D. Alonso, P. Salinas, J.F. Montesinos, A. Castro o Rafael Lapesa. Jordi Maragall diria que «mai com aleshores la presència dels professors de la resta de l'Estat espanyol no fou tan desitjada i portada a la realitat» (Maragall, 1985, p. 134; Trias, 1935, p. 24-25)⁵. I és que anhelaren fer d'aquesta Universitat un centre d'influència en tot el món hispànic, inclòs l'americà. En definitiva, tractaren d'avantposar els valors culturals i científics per damunt dels valors nacionalistes. Bosch-Gimpera ho va expressar clarament el febrer de 1932 en ple debat sobre el model lingüístic universitari:

La Universidad está por encima de todo ideal político o patriótico, teniendo una misión científica que realizar como institución universal que es. Han de desecharse las Universidades nacionales (...). Hemos de comprender que también se puede hacer cultura catalana por medio de otras lenguas, y hemos de

-
- (3) De manera especial pel que feia a la modificació dels plans d'estudis, creació de seminaris, llibertat de càtedra i la contractació de nous professors amb qualitats reconegudes, així com mesures com l'obligatorietat d'un examen d'ingrés, de l'assistència a classe o la supressió dels exàmens per assignatures. En general es va promoure la participació dels estudiants en la vida universitària, en les activitats docents i les que anaven més enllà de la docència com ara activitats culturals de tot tipus, incloses les esportives, excursionistes...
 - (4) Excepte en el període que anà de novembre de 1934 a febrer de 1936, en què fou suspès del càrrec a causa de la repressió pel fets d'octubre de 1934.
 - (5) El professor i doctor A. Trias Pujol confirmà que «nunca habían sido tan íntimos los vínculos efectivos entre la intelectualidad de Barcelona y la del resto de España»; i Eduard Valentí (1970, p. 23) ratificà que aquella Universitat fou «l'intent més racional i prometedor d'integrar sense sotrac els dos mons de Catalunya i Espanya».

Xirau i Bosch-Gimpera procedien de tradicions polítiques diferents. Xirau milità en el socialisme des del 1918; fou un dels fundadors de la Unió Socialista de Catalunya el 1923 i es mantingué dins d'aquesta formació fins l'esclat de la guerra civil. Bosch-Gimpera, en canvi, es mogué dins una ideologia més conservadora. Milità dins la Lliga Regionalista entre finals de 1930 i mitjans de 1931; a partir d'aquest moment s'acostà a Acció Catalana Republicana, un partit de centre liberal, al qual s'afiliaria el 1935 (Gracia, 2011, p. 243, 306). Tanmateix, ambdós professors mantindrien profundes coincidències ideològiques, entre elles les relacionades amb la qüestió política territorial, en especial sobre l'encaix de Catalunya dins d'Espanya. Tots dos defensaren un federalisme organicista de base no nacionalista, molt similar al que postularen els krausistes del Sexenni Democràtic (1868-1874) i més endavant els líders de la Institución Libre de Enseñanza. Per a aquests, i per als dos professors catalans, Espanya era un gresol de pobles que, tot i ser diversos, s'havien d'esforçar per mantenir-se units perquè també formaven una unitat entre tots (Bosch-Gimpera, 1996; Gracia, 2011, p. 189-190, p. 266, p. 272)⁶. Xirau i Bosch-Gimpera van ser molt influïts ja de joves per l'ideari i l'ambient de l'institucionisme madrileny. I, de fet, el model de convivència cultural i lingüística que defensaren per a la Universitat de Barcelona, així com totes les reformes que aconseguiren d'implantar-hi, tingueren molt a veure amb els ideals institucionistes.

Foren uns ideals que compartiren en bona mesura l'equip de professors reformistes que els van fer costat a l'hora de reivindicar i aplicar les reformes. En aquest equip van destacar els professors de Medicina i doctors August Pi Sunyer, Jesús Maria Bellido, els germans Antoni i Joaquim Trias Pujol i Lluís Sayé; els professors de Dret Josep Xirau Palau (germà de Joaquim) i Josep Maria Trias de Bes; i els de Filosofia i Lletres Jaume Serra Húnter (que fou rector de la Universitat entre el juliol de 1931 i el novembre de 1933), Joaquim Balcells i Ferran Valls i Taberner. Tots ells, a més de Bosch-Gimpera i Joaquim Xirau, firmaren un important manifest per la reforma i catalanització de la Universitat el juny de 1930, pocs mesos després de la caiguda de Primo de Rivera⁷. La col·laboració d'aquests, en conjunt, va ser indispensable per a l'èxit de les reformes. Però també ho fou, sens dubte, el suport que aquest equip va obtenir del principal sindicat estudiantil universitari català entre 1929 i 1932: la Federació Universitària Escolar de Catalunya i Balears, fundada a principis de 1929 amb uns dos milers d'associats, i federada a l'espanyola *Federación Universitaria Escolar*, amb seu a Madrid i coneguda popularment amb l'acrònim FUE. Es donà una autèntica aliança entre aquest sindicat i aquell equip de professors, el qual no tenia ni tingué fins al 1936 una majoria clara dins del claustre de la Universitat. Aquesta aliança fou indispensable per a l'èxit de la implantació del model universitari que representà la UAB dels anys 30. Fou un pacte no firmat explícitament enlloc, però sí fonamentat en bona mesura en la gran sintonia ideològica i política entre aquests dos importants col·lectius de l'espai universitari barceloní. En realitat es podria parlar de la formació o

-
- (6) Aquesta concepció integral d'Espanya la trobem molt ben elaborada en el pensament de Francisco Giner de los Ríos alhora que en deixebles de Xirau com Joan Roura-Parella (Vilanou, 2012, p. 101-102). Bosch-Gimpera afirmaria, en el treball titulat «La España de todos», en el qual defensaria el federalisme, que al llarg de la història tots els pobles espanyols han tendit a una «coordinación naturalmente y (...) han ido creando lazos de unión y bases de inteligencia afectiva» (Bosch-Gimpera, 1996, p. 65).
- (7) També firmà el manifest el metge José Puche Álvarez (en aquell moment catedràtic de la Universitat de València) (*La Vanguardia*, 4-7-1930, p. 6).

existència a partir de 1928 d'un autèntic grup *boschgimperista*⁸ de professors i estudiants, amb presència fonamentalment a les facultats de Filosofia i Lletres, Dret i Medicina, que defensaren un nou model universitari que intentà encarnar el que el nou règim republicà simbolitzà. El model ideològic i polític que uns i altres compartiren –per damunt de les sigles polítiques dels seus respectius partits– es basava en un republicanisme reformador, no revolucionari ni obrerista, molt en sintonia amb el reformisme republicà que definí en general l'actuació política governamental del bienni 1931-33⁹. Va ser un reformisme inequívocament democràtic, humanista, cívic i liberal i que a la Universitat de Barcelona van personificar sobretot Bosch-Gimpera i Joaquim Xirau, els dos grans líders de les reformes.

Aquest últim fou el que ben segurament més va fer per la forja i manteniment d'aquell fructífer concordat entre professorat i estudiants. Com veurem, això fou possible per la seva gran capacitat pedagògica i humana per connectar a molts nivells amb els seus alumnes i en general amb els estudiants universitaris alhora que pel seu profund vincle amb els objectius polítics i sindicals de la FUE des de pràcticament la seva creació a Madrid el 1926. Aquestes dues condicions li permeteren exercir un gran ascendent sobre el moviment estudiantil en general des que entrà com a professor a la Universitat de Barcelona el 1928. Tant va ser així, que a la pràctica aconseguí tutelar i en certa mesura dirigir la FUE catalana des de mitjans 1930 tot connectant molt bé amb un sector de joves estudiants que entraren a la Universitat entre el 1926 i el 1930, que entre 1930 i 1932 dominaren l'esmentat sindicat estudiantil majoritari i que entre 1933 i 1936 pogueren fer el salt amb facilitat a la docència de l'ensenyament secundari més ben connectada amb la Universitat –la que es feia als anomenats Instituts-Escola, que en molts casos era només un pas previ per accedir a la docència universitària–, o bé directament aconseguir aquest últim objectiu sense passar per la docència preuniversitària.

Aquest col·lectiu estudiantil estava format majoritàriament per estudiants de la facultat de Filosofia i Lletres i de Dret. Guillem Díaz-Plaja, Anna Maria Saavedra, Carme Serralonga, Jaume Vicens Vives, Jordi Maragall, Josep M. Calsamiglia, Ramon Sugranyes, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Salvador Espriu, Miguel Ángel Marín Luna, Gabriel Tortella Oteo, Alexandre Argullós Marimon o Joan Rubert són només uns pocs exemples d'aquest distingit –i en molts sentits notable– grup estudiantil, compost en bona mesura per subgrups d'amics que s'interrelacionaven en un alt grau entre ells. Tots ells foren, juntament amb el grup de professors *boschgimperistes*, els autèntics protagonistes d'aquella fascinant revolució universitària. Fou realment un col·lectiu estudiantil que va mostrar una ferma adhesió i implicació a molts nivells en els projectes que aquesta revolució implicà. A nivell docent en primer lloc, però també a nivell sindical, polític i fins i tot en la gestió administrativa. Fou una adhesió que, més enllà de la sintonia ideològica amb els seus professors més estimats, respongué també a la seducció i fascinació que ells mateixos

(8) Bosch-Gimpera acabà personificant, tal com he dit, aquest sector reformista i per això utilitzaré l'adjectiu «boschgimperista» per referir-me a aquest sector, tot intentant també remarcar el lideratge d'aquest professor en el conjunt del grup.

(9) Eren de clara tradició republicana els germans Xirau, ambdós afiliats a la Unió Socialista de Catalunya, els germans Trias Pujol, August Pi Sunyer i Serra Húnter (ERC). Per altra banda, Balcells, Trias de Bes i Valls Taberner militaren a la Lliga Regionalista. Però aquests tres, juntament amb Bosch-Gimpera, formaren part del sector més reformista d'aquest partit catalanista. Aquest sector publicà un manifest d'adhesió a la República pocs dies després que aquesta es proclamés (*La Vanguardia*, 18-4-1931, p. 8). Finalment Bellido milità a la republicana i catalanista Acció Catalana.

van sentir per la fresca atmosfera que va amaran el nou estil de la vida col·legial i les activitats de la nova Universitat (Vilanou, 2007, p. 107). Estudiants com Jordi Maragall, Eduard Valentí o Salvador Espriu, per exemple, que van viure i gaudir de primera mà aquestes reformes, les van descriure com d'obra gairebé miraculosa que els va fer viure els millors anys de la seva vida (Valentí, 1970; Pons, 2013, p. 84). Sugranyes diria que «és difícil d'imaginar una atmosfera amb una tal càrrega d'entusiasme i de creativitat com la d'aquella Universitat» (Sugranyes, 1998, p. 42).

El club Xirau, una autèntica escola de dirigents estudiantils

Dintre d'aquest col·lectiu selecte d'estudiants amb els quals connectà Xirau, es formà un cercle reduït que es mostrà especialment actiu i fidel en el seu compromís de paraula i de fet amb el nou model universitari. La major part d'ells serien veritables líders del moviment estudiantil i exercirien càrrecs ben rellevants tant dins les associacions d'estudiants de les facultats com dins la FUE catalana i fins i tot dins l'espanyola. Aquest grup funcionà durant cert període com una punta de llança del moviment estudiantil dirigit per Joaquim Xirau. Es convertí en una mena de penya intel·lectual que va prendre el nom de club Xirau perquè es reuniria –fora del recinte universitari– al voltant d'aquest professor. Aquesta entitat permeté als seus membres mantenir un estret contacte i vincle amb la Universitat més enllà de la seva llicenciatura i més enllà del temps d'exercici dels càrrecs sindicals estudiantils¹⁰. Funcionà fins la primavera del 1936.

Però l'organització d'aquest club no partí d'una estratègia premeditada per als plans i interessos polítics de Xirau i dels seus deixebles (o del conjunt del sector boschgimpe-rista) dins la Universitat com denunciaren els seus detractors. D'alguna manera s'inicià de forma embrionària i involuntària l'octubre de 1928, quan Xirau –tot just acabat d'aterrar a Barcelona– muntà una mena de seminari «de carácter íntimo» –segons diria ell mateix– sobre temes filosòfics amb alumnes del curs anterior amb l'objectiu que aquests no perdessin «el entusiasmo y persistencia» per les matèries tractades (Llopart, 2002-2003, p. 432). Tinguem present que aquest professor originari de Figueres cuidà molt –i des d'un inici– la relació i el tracte personal amb els seus alumnes¹¹. De fet, sobresortí en aquest sentit. Jordi Maragall diria que «fou de tots els mestres qui més s'apropà a nosaltres», alhora que «fou el nucli agitador dels nostres anhels» (Maragall, 1986, p. 52; 1985, p. 231)¹². Maragall, juntament amb una reduïda colla d'amics que constituïrien el nucli fort del club Xirau, ja pogueren participar en els seminaris «íntims» sobre filosofia el primer curs en què entraren a la Universitat, el 1928-29. I el curs següent molt probablement ja iniciaren les sessions del club com a tal funcionant com un seminari obert que es reunia un o dos cops al mes als vespres en alguna casa particular d'algun dels membres del cercle. Inicialment aquest estava format fonamentalment per estudiants o exestudiants de Xirau.

(10) Com es pot comprovar al llistat de membres del club que oferim més avall, la promoció del 1928 fou la que mantingué l'hegemonia, almenys numèrica, dins l'entitat. De fet, foren els que *fundaren* el club. La major part d'ells van ser estudiants de Filosofia.

(11) Alguns dels alumnes que passaren per la seves classes destacaren d'ell la seva voluntat de «fer inquietar espiritualment als alumnes» i d'oferir-los un paper actiu a les classes, que eren molt col·loquials (Maragall, 1985, p. 273-274). Vegeu també Vilanou, 2007, p. 105; Cirici, 1973, p. 34; Siguan, 1995, p. 13.

(12) Una de les formes que utilitzà Xirau per acostar-se als alumnes fou l'organització d'excursions els caps de setmana. També es podia afegir en aquestes sortides algun altre professor com Joaquim Balcells. Arribaven a ser una vintena de persones (Sugranyes, 1982, p. 7; Maragall, 1968, p. 118; Maragall, 1985, p. 176-177). Probablement, a partir d'aquestes excursions es fundà la secció excursionista de la FUE a Barcelona el novembre de 1931 (*La Veu de Catalunya*, 29-11-1931, p. 3).

Debatien un tema que exposava prèviament un ponent, que podia ser un convidat especial o no. Aquest portava la veu cantant de la reunió, la qual podia arribar a una vintena de participants (Maragall, 1985, p. 276; Broggi, 2001, p. 108)¹³.

Tanmateix, ben aviat, una sèrie d'estudiants que no eren de l'especialitat de filosofia i fins potser mai havien cursat cap assignatura d'aquesta disciplina, però que se sentien atrets per la figura d'aquell professor que tant sintonitzava amb el moviment estudiantil, manifestaren poder participar en aquelles reunions. D'aquesta manera Xirau optà per diversificar les temàtiques tractades en les trobades i el cercle deixà de ser un mer seminari de filosofia per convertir-se en un cercle d'estudiants selectes i molt inquiets per seguir amb interès l'actualitat política tant de la pròpia Universitat com la general. Un llistat de membres del club que s'elaborà a la primavera del 1936, poc abans d'esclatar la guerra, pot mostrar l'esmentada diversificació malgrat que l'especialitat principal no deixà de ser la filosofia¹⁴.

Quadre 1. Membres del club Xirau la primavera del 1936 (ordenats per l'any d'ingrés a la Universitat)

- 1926? Broggi Vallès, Moisès (Medicina)¹⁵
- 1927 Casanova Danès, Concepció (Filosofia)
- 1928 Sugranyes de Franch, Ramon (Llengües/Dret)
- 1928 Maragall Noble, Jordi (Dret /Filosofia)
- 1928 Calsamiglia Vives, Josep M. (Dret /Filosofia)

(13) Josep M. Calsamiglia fou el ponent de la primera sessió del club. Es preparà un tema sobre el filòsof Kierkegaard. El ponent triava sempre la temàtica. Joan Mascaró, per exemple, trià el tema del pacifisme (Maragall, 1985, p. 182, 276).

(14) Val a dir que en aquesta relació no consten alguns alumnes de Xirau –estudiants de filosofia– que sabem que participaren almenys en algunes sessions del club quan cursaren la carrera com ara Jaume Bofill Bofill, Josep Ferrater Móra, Miquel Siguan Soler o Juan David Garcia Bacca. Bofill fou esmentat per Jordi Maragall com un dels que participaren al club tot i incorporar-s'hi tard (Maragall, 1985, p. 277-278). Bofill estudià primer Dret. Probablement començà aquests estudis al 1927. Però entrà molt més tard en contacte amb Joaquim Xirau. Sabem que començà la carrera de filosofia al 1938, quan ja tenia 28 anys, tot i que la seva participació al club Xirau havia de ser anterior. De totes maneres no apareix a la llista del 1936 i per altra banda el seu principal mestre com a filòsof va ser Joaquim Carreras Artau (Bilbeny, 1985, p. 41; Maragall, 1985, p. 277-278). Pel que fa a Josep Ferrater Móra, Ramon Xirau, fill de Joaquim, afirmà que Ferrater formà part també del club. Tanmateix aquesta informació no ens consta en cap altra font. Ferrater, que indubtablement va ser alumne de Joaquim Xirau, freqüentà un cercle d'estudiants propers a aquest professor. Jordi Maragall diu que Ferrater va pertànyer a un grup d'estudiants de filosofia que estudiaven plegats. Per altra banda, als anys trenta, Ferrater, tal com diu Conrad Vilanou, «estava preocupat per les qüestions pedagògiques», tal com també ho estigué Joaquim Xirau (Xirau, R., 2007, p. 11; Vilanou, 2007, p. 131; Vilanou, 1999-2000, p. 134-138; Bilbeny, 1985, p. 238; Maragall, 1985, p. 252-253). Quant a Siguan, sempre es considerà ell mateix com a deixeble de Xirau malgrat que reconegué que, de fet –i sobretot per la seva joventesa, la qual no li permeté entrar a la Universitat fins al 1934–, «no vaig formar part del seu grup de deixebles» (Siguan, 1995, p. 5). Finalment Garcia Bacca, a qui Xirau li dirigí la seva tesi doctoral, es pot considerar realment un deixeble d'aquest professor. La tesi fou lligada l'abril del 1936 (Vilanou, 2007, p. 115). Jordi Maragall explica que Garcia Bacca formava part del «grup dels qui estudiàvem plegats o seguíem els cursos de Landsberg», juntament amb Calsamiglia, Rubert, Concepció Casanova, Mª Lluïsa Caparà, Jordi Udina, Domènec Casanovas, Nicol, Roura-Parella, Ferrater Móra, Amàlia Tineo, Fortuny, etc. (Maragall, 1985, p. 252-253).

(15) Xirau convidà Moisès Broggi Vallès (1908-2012) a formar part del club després d'haver-lo conegut com a pacient en una clínica (Broggi, 2001, p. 108). Broggi havia de sintonitzar molt bé amb el grup xirauista atès que també participava a les tertúlies que es feien a casa d'Antoni Trias Pujol en les quals la majoria d'assistents eren membres del club Xirau. Jordi Maragall recordava com a habituals d'aquestes tertúlies Moisès Broggi, Joan Rubert, Pep Calsamiglia i Gabriel Tortella a banda d'ell mateix (Maragall, 1985, p. 115).

- 1928 Farré Codina, Francesc (Filosofia)
- 1928 Udina Martorell, Jordi (Filosofia)
- 1928? Ribes Ribes, Josep (Lletres)
- 1928 Casanovas Pujades, Domènec (Filosofia)
- 1928? García Sanz, Julio (Dret)
- 1928 Rubert López de Tejeiro, Joan (Dret)
- 1928 Pérez-Vitoria Moreno, Octavi (Dret)
- 1929 Tortella Oteo, Gabriel (Dret)
- 1929? Maluquer de Motes, Ignasi (Filosofia)
- 1929 Font Trias, Josep (Filosofia)
- 1929? Nicol Franciscà, Eduard (Filosofia)
- 1929 Tineo Gil, Amàlia (Filosofia)
- 1930 Rosselló-Pòrcel, Bartomeu (Llengües)
- 1930? Ribé Ciurana, Ramon (Dret)
- 1930? Pericay Ferriol, Pere (Llengües)
- 1931 Boixeda Pagès, Ricard (Lletres)
- 1932 Gomà Musté, Francesc (Filosofia)
- 1933? Folch Pi, Núria (Filosofia)
- 1933? Corredor Pomés, Josep M. (Filosofia)
- Mascaró Fornés, Joan (Llengües) [professor]
- Roura-Parella, Joan (Pedagogia) [professor]¹⁶
- Bagué Garriga, Enric (Història medieval) [professor]
- Xirau Palau, Joaquim (Filosofia) [professor]

Font: Elaboració pròpia a partir d'un document original –titulat *Club 1936*– reproduït a Abraham i Rosselló, 1999, p. 60¹⁷.

Queda molt clar que gairebé tots els participants estudiaren a les facultats de Filosofia i Lletres i de Dret, les més actives dins el moviment estudiantil. De la mateixa manera que van ser també d'aquestes facultats els professors que, a banda dels que apareixen al quadre, col·laboraren amb el club a través de la seva participació en ell com a ponents en

(16) Tot i que Mascaró i Roura-Parella no havien estat alumnes de Xirau –almenys durant les seves carreres–, es consideraven a sí mateixos deixebles d'aquest professor (Vilanou, 2007, p. 147). Fou aquest mateix qui els convidà a incorporar-se a la UB com a professors.

(17) L'any i l'especialitat de cada membre no apareixen a la font. He indicat Lletres en els casos d'estudiants de la Facultat de Filosofia i Lletres dels que desconec la seva especialitat. També he indicat els casos de doble carrera. Alguns dels membres del club, ben pocs, podien encara ser estudiants el 1936. Potser encara ho eren Francesc Gomà, Núria Folch o Josep M. Corredor.

alguna o algunes sessions: Bosch-Gimpera, Carles Riba, Miquel Ramon Ferrà, Jordi Rubió, Pompeu Fabra, Gabriel Alomar i Josep Xirau¹⁸. Aquests professors també van poder atraure deixebles seus cap a l'entitat, si més no en les sessions en què hi participaren.

El cas més clar és el de Josep Xirau. Aquest tingué també el seu cercle de deixebles – encara que reduït –, especialment el que es formà al voltant de la *Revista Jurídica*, que edità des del juliol de 1932 la càtedra de Dret processal que dirigia ell mateix¹⁹. Dins d'aquest petit cercle hi hagué Octavi Pérez-Vitoria, que (com s'observa al quadre 1) alhora formà part del club Xirau, Alexandre Argullós i Miguel Ángel Marín Luna, a banda del professor Josep Quero Morales (Maragall, 1986, p. 53). És molt probable que tant Argullós com Marín també haguessin participat més o menys assíduament al club xirauista i s'hi haguessin vinculat. Tots dos foren importants dirigents de la Federació Universitària Escolar barcelonina. Marín havia de tenir un vincle especial amb els germans Xirau perquè havia viscut alguns anys (almenys hi havia cursat el batxillerat) a Figueres, la ciutat on aquests havien nascut i crescut i on continuaven mantenint estrets lligams. Per altra banda tant Marín com Argullós formaren part del grup íntim i potent d'amics que es configurà al voltant de Jordi Maragall i Josep Mª Calsamiglia,²⁰ els quals exerciren cert paper de lideratge dins el cercle de deixebles xirauistes. Foren dels primers i més destacats alumnes de Xirau i els primers amb els quals aquest començà a fer funcionar el club.

Maragall i Calsamiglia, però també Sugranyes, exerciren també de pont entre els estudiants de Dret i Lletres. Tots tres cursaren carreres a les dues facultats. Però també practicaren aquest paper entre les diferents especialitats d'aquesta última facultat, sobretot entre filosofia i llengües. Aquesta última especialitat aportà al club elements molt valuosos com el mateix Sugranyes o els joves poetes Rosselló-Pòrcel o Salvador Espriu. Aquest últim es considerà sempre deixeble de Bosch-Gimpera (Pons, 2013, p. 84; Fullola i Gracia, 2010, p. 65), alhora que, tot i no constar a la llista del 1936, alguns l'han qualificat de «xirauista estricte» (Sales, 1996, p. 23). És pràcticament segur que estigué vinculat amb el club durant algun temps²¹. Compartí amb Xirau importants postulats ideològics i arribà a ser un dels principals representants d'aquest professor dins diferents òrgans sindicals estudiantils quan, a partir del setembre de 1932, la promoció de Maragall i Calsamiglia es llicencià²².

(18) Margalida Calafat afirma que aquests professors i «un llarg etcètera de personalitats universitàries, escriptors o polítics», com Jorge Guillén, Josep Pijoan o Francesc de B. Moll, es relacionaren amb el club Xirau (Calafat, 2016, p. 130; Maragall, 1985, p. 177).

(19) Josep Xirau havia guanyat una càtedra de Dret processal el 1925. Fou alhora degà de la Facultat entre 1931 i 1934.

(20) Per altra banda Marín fou un dels residents de la Residència d'estudiants (del carrer Urgell) i en aquest espai entaulà molta amistat amb altres residents xirauistes com Roura-Parella o Rosselló-Pòrcel.

(21) També Espriu tingué molta relació amb el professor Carles Riba. Precisament ens consta que aquest també aportà alumnes seus al club, si més no puntualment. En una sessió d'aquest club que va tenir lloc a casa seva, i en què molt probablement va ser ell el ponent, hi van assistir Joan Vinyoli i Josep García López (Mosquera, 2008, p. 169). Vinyoli era molt amic de Jordi Maragall i solia freqüentar les tertúlies nocturnes (al marge del club Xirau) que es feien a casa de Riba i en què alhora es trobava també amb amics o companys pròxims a aquest club com Espriu, Joan Teixidor, Josep M. Boix Selva, Òscar Samsó o Tomàs Lamarca (Mosquera, 2000, p. 80). Almenys els dos primers tingueren molt bona relació amb la majoria de membres del grup xirauista, especialment també amb la colla de Jordi Maragall i J. M. Calsamiglia.

(22) Espriu fou alumne de Xirau en l'assignatura d'Història General de la Literatura i Introducció a la Filosofia al curs 1931-32 (Pons, 2013, p. 84). Condeixebles d'Espriu han reconegut en alguns personatges de narracions novel·lades de la seva joventut a Joaquim Xirau. Per exemple en el personatge metge Crisant –de la narració Teoria de Crisant– o en Mater Nipkopf, de Fedre (Delor, 1993, p. 135-136; p. 288-289).

De fet, tots els alumnes que participaren en el club xirauista estigueren compromesos amb menor o major mesura dins el sindicalisme estudiantil. Aquesta implicació pogué estar relacionada amb la certa tutela que els dos germans Xirau exerciren dins la FUE catalana²³. Aquests foren decisius per tal que la direcció d'aquest sindicat, almenys a partir de 1930, recaigués en els seus més importants deixebles de les facultats de Dret i de Filosofia i Lletres, i alhora aquests últims imposessin a la federació fuista una línia ideològica amb total sintonia amb les reformes boschgimperistes, inclosa la lingüística. Miguel A. Marín, Jordi Maragall i Gabriel Tortella aconseguiren els màxims càrrecs dins d'aquesta federació. El primer fou president entre finals de 1931 i principis de 1932; el segon en fou secretari durant el mateix període (*La Vanguardia*, 27-1-1932, p. 13); i el tercer fou elegit al novembre de 1931 comissari d'administració i d'Hispanoamèrica de la FUE espanyola²⁴. Aquests tres i Sugranyes, que fou un dels més activistes tot i rebutjar la presidència de la federació catalana a finals de 1931,²⁵ foren els alumnes catalans més compromesos amb la causa fuista. No casualment van ser, juntament amb Joan Rubert, els que s'acostaren més a Joaquim Xirau quan entraren a estudiar a la Universitat en aquells convulsos anys 1928-1929 (Maragall, 1986, p. 53).

Tots ells estudiaren Dret. De fet, la Facultat de Dret fou la que es mostrà més dinàmica sindicalment parlant des que el moviment estudiantil esclatà el 1928 arreu d'Espanya²⁶. Era una facultat on, malgrat la presència de Josep Xirau, Josep M. Trias i des de 1930 Josep Quero, predominava un professorat recelós de les reformes democràtiques (Bosch-Gimpera, 1980, p. 180; Maragall, 1971, p. 13). I això pogué fer reaccionar especialment als alumnes, a banda d'aquests professors. Ja al desembre del 1928, quan encara no s'havia pogut fundar la FUE catalana, fou la facultat que més recursos invertí per fundar l'Associació General d'Estudiants de la Universitat de Barcelona, el primer assaig sindicalista estudiantil renovador d'aquesta Universitat en aquell context polític dictatorial. Joan Rubert, deixeble alhora dels dos germans Xirau, en seria un dels principals fundadors. En seria el vicepresident (*La Vanguardia*, 12-12-1928, p. 9). I al febrer de l'any següent l'Associació d'estudiants de Dret fou una de les primeres a ingressar a la FUE catalana (*La Vanguardia*, 24-2-1929, p. 18). Dins d'aquesta associació pròpiament de Dret, també destacaren com a líders des del mateix 1928 alumnes que tindrien una estreta relació amb els dos germans Xirau: especialment els cinc líders fuistes ja esmentats i també Alexandre Argullós. A principis de 1931 els seus dos màxims dirigents eren Rubert, com a president, i Tortella com a secretari (*La Vanguardia*, 7-2-1931, p. 21); el 1932 el president seria Argullós i entre finals de 1932 i 1933 ho fou el també xirauista Ramon Ribé (membre també del club el 1936) (*La Vanguardia*, 16-2-1932, p. 11; 4-12-1932, p. 4; 3-3-1933, p. 8). Excepte aquest –que era almenys dos anys més jove que els altres–, tots ells formaven part d'un cercle d'amics íntims juntament amb Josep M. Calsamiglia, el qual, tot i que també es

(23) Raimon Galí deixaria clar en més d'una ocasió que «el grup de la FUE era representat en els professors pel Dr. Joaquim Xirau Palau» (Figueras, 2005, p. 45; Galí, R., 2004, p. 61-63).

(24) En realitat, el càrrec de Tortella no era pròpiament de la junta de la FUE sinó de la Unión Federal de Estudiantes Hispanos, la qual integrà des del 1930 totes les FUE locals espanyoles, les de Portugal i la Federación Universitaria Hispanoamericana.

(25) Sugranyes exercí de secretari de l'Associació d'Estudiants de Filosofia i Lletres, adherida a la FUE, probablement entre 1929 i 1932. En aquests anys fou el responsable de la columna «El Carnet de l'Estudiant» al diari *La Veu de Catalunya*. A partir de 1933 fou secretari del Patronat de la nova Universitat Autònoma de Barcelona (Sugranyes, 1998, p. 31, p. 35).

(26) Tots els presidents de la FUE catalana dels que n'he pogut determinar els estudis que cursaren foren alumnes de la facultat de Dret: Ricard Escrig, Manuel Raichs Solé i Miguel Ángel Marín.

comprometé amb la FUE, no destacà com a dirigent. Especialment estret fou el que formaren Maragall, Calsamiglia, Tortella i Rubert. Aquests quatre tingueren una vinculació molt profunda amb Joaquim Xirau, encara que també amb bona mesura amb el seu germà Josep. Foren els caps més visibles del club xirauista –ahora que fuista– en molts sentits.

El domini obrerista de la primera FUE catalana. La necessària connexió dels primers temps amb la institucionista FUE madrilenya (1928-30)

En realitat, però, als xirauistes no els va ser fàcil arribar a dominar la direcció de la FUE catalana. Deixant de banda les associacions d'estudiants de facultat, les quals els fou més fàcil de controlar, no van començar a poder prendre posicions notòries dins d'aquesta federació catalana almenys fins a mitjans del 1930. Fins aquest moment, és a dir, durant el primer any i mig d'existència d'aquesta entitat, es visqué una conjuntura política i sindical presidida per unes mobilitzacions estudiantils força radicals i fins violentes que afavoriren la preeminència d'una direcció també radicalitzada de la federació. Va caldre que la situació política millorés –que, malgrat tot, ho feu després de caure el dictador Primo de Rivera al gener de 1930–, que la FUE hagués aconseguit els seus primers èxits sindicals i polítics –el nou govern monàrquic aprovà al febrer un nou reglament de la Universitat de Madrid que reconeixia la FUE com a principal associació escolar²⁷ i que s'enfortissin els llaços entre el fuisme madrileny –dominat per ideals institucionistes i en bona mesura tutelats per intel·lectuals del republicanisme moderat com Gregorio Marañón o Ortega Gasset– i el fuisme català per tal que el xirauisme pogués optar a ocupar alguns llocs en la direcció d'aquest sindicat escolar.

El moviment estudiantil universitari havia esclatat amb força arreu d'Espanya el 1928 convertint-se en un dels pitjors maldecaps del dictador Primo de Rivera ja fins a la fi del seu règim. Un desafortunat article de la Llei de reforma universitària d'aquell any –promoguda pel ministre d'Instrucció Eduardo Callejo–, que autoritzava als centres privats a expedir títols de llicenciats homologats als de qualsevol universitat pública, fou l'espoleta del descontent estudiantil. Potser el moment més tens de les mobilitzacions fou al març-abril de 1929, quan hi hagueren les primeres vagues massives d'estudiants i la repressió contra aquestes fou contestada per una dimissió important de catedràtics madrilenys d'ideologia republicana. Aquesta mobilització universitària va coincidir amb l'inici de la gran ofensiva de l'oposició política contra la Dictadura. Estudiants i opositors polítics s'adonaren del benefici d'unir la seves lluites. Certament la FUE exercí des d'aquell moment un paper clau en favor de la caiguda de la Dictadura. Es creu que el seu posicionament i compromís polític fou molt decisiu per a l'èxit general de l'opció republicana a Espanya. A mitjans 1929 l'estratègia sindical fuista ja prioritzava clarament el canvi de règim com a condició prèvia a les reformes docents (Ben-Ami, 1990, p. 106, p. 112; González Calleja, 2009, p. 110-139). Ben aviat els locals de la FUE esdevindrien «clubs republicans» (Purcet, 2010, p. 139).

També a Barcelona es donà aquesta confluència. Però potser la principal diferència en relació amb Madrid fou el pes que l'obrerisme –també el més radicalitzat– tingué a la

(27) En aquest moment la FUE ja comptava amb prop de 16.000 afiliats arreu d'Espanya, 3.800 dels quals eren catalans (González Calleja, 2009, p. 119; Cepeda, 1985, p. 26).

ciutat comtal dins l'oposició política al règim i dins el moviment universitari. El sector estudiantil barceloní políticament més moderat, que compartia el republicanisme reformista amb què hem definit el *boschgimperisme*, quedà, de moment, marginat de la direcció de la FUE catalana. El context polític afavorí que aquesta federació naixés a principis de 1929 amb cert caràcter obrerista (sense excloure, és clar, objectius polítics republicans) i que el seu primer president –ho fou almenys entre febrer de 1929 i el març de 1930– fos un activista anarquista: Ricard Escrig Gonzalvo, estudiant de Dret i enginyeria industrial, que al llarg del 1930 anà a la presó dos cops per motius polítics²⁸. Durant el segon cop, a l'octubre d'aquell any, fou empresonat durant un mes, la qual cosa provocà importants aldarulls estudiantils dins la Universitat i el rector acabà decidint el tancament indefinit del centre²⁹. La situació s'enverinà. La cenetista *Solidaridad Obrera* (2, 3-10-1930) havia proclamat que la FUE era un component inseparable de l'ampli front revolucionari (Ben-Ami, 1990, p. 112-113). Alguns situen precisament en aquests primers temps del fuisme català el desplegament de formes de lluita violentes, que inclogueren tristes batutses entre estudiants fuistes i catòlics³⁰. Segons el mateix Xirau, en les mobilitzacions de març de 1929 que havien començat a Madrid i s'estengueren a Barcelona, hi hagueren en aquesta última ciutat «manifestaciones ruidosas de obreros y estudiantes por las calles céntricas y apedrearon la Unión patriótica y el convento de jesuitas» (Llopart, 2002-2003, p. 433). Estranyament se senyalà Eduard Nicol, un dels principals deixebles del professor figuerenc, com un dels estudiants fuistes més agressius d'aquesta conjuntura³¹.

Sens dubte els germans Xirau eren els professors de la Universitat de Barcelona que en aquell context estaven més pròxims políticament a l'obrerisme (ambdós militaven a la Unió Socialista), i per tant eren els que teòricament podien sintonitzar millor amb els sectors fuistes més radicalitzats d'aquell moment. Josep ho demostrà almenys en una ocasió, en el molt complex i violent tancament universitari del novembre de 1930, firmant un compromès manifest a favor dels estudiants vaguistes que li costà una ordre de detenció per part de les autoritats³². Però el seu obrerisme no era ni molt menys revolucionari i no compartien ni els mètodes de lluita –malgrat aquella signatura de Josep– ni els objectius dels sectors més radicalitzats que hegemonitzaren el primer fuisme català. No és casual que no haguem trobat cap rastre de relació dels primers dirigents fuistes barcelonins amb el club Xirau o, més en general, amb l'entorn del *boschgimperisme*.

Precisament, tal com ja hem explicat, aquest club es nodrí fonamentalment dels sectors més activistes sindicalment parlant d'aquest entorn més reformista i alhora *assenyat* de l'estudiantat. Però eren uns sectors que, malgrat estar ja integrats dins la FUE, no la dominaven encara. Tanmateix ja tenien prou força per deixar sentir la seva veu dins el moviment estudiantil. Per això foren els primers a promoure el primer periòdic portaveu

(28) Aquest estigué molt compromès amb la lluita política –i fins insurreccional– d'oposició al règim dictatorial (*La Vanguardia*, 11-3-1930, p. 10; 11-11-1930, p. 8; Pagès, 2000, p. 502).

(29) *La Vanguardia*, 19-10-1930, p. 10. Segons Ben-Ami, a mitjans de novembre, «cuando la CNT convocó en Barcelona una huelga de solidaridad con los obreros de Madrid, la FUE catalana, incitada por los `estudiantes comunistas`, según un alterado artículo de ABC, siguieron el ejemplo de la capital. Los disturbios universitarios continuaron en Barcelona hasta finales de noviembre» (Ben-Ami, 1990, p. 113).

(30) Alexandre Cirici (1973, p. 191) diria que «els de la FUE van evolucionar: de violents a molt intel·lectualitzats».

(31) Alexandre Cirici (1973, p. 191) afirmaria que els més agressius de la FUE foren el fill del futur president de la Generalitat Lluís Companys i Eduard Nicol (Maragall, 1991, p. 18).

(32) Davant d'aquella ordre, Josep Xirau s'amagà. Al mes de gener l'ordre encara era vigent. Per la qual cosa una comissió del sector més esquerrà dels estudiants, anomenat Esquerra Universitària –probablement adherida a la FUE–, s'entrevistà amb el capità general de Catalunya per tal que deixés sense efecte la disposició (*La Vanguardia*, 10-1-1931, p. 6).

dels estudiants barcelonins en aquell context polític. El titularen *Ginesta. Revista d'Estudiants i Obrers*. Aparegué el gener de 1929 dirigit per Josep Miracle Montserrat. El periòdic demostrà des del primer número una gran connexió amb Xirau. Li anuncià les seves conferències i publicacions³³. Alguns dels seus redactors –com Ramon Sugranyes, Concepció Casanova, Ignasi Maluquer o J. M. Calsamiglia– ingressarien al seu club. També hi col·laboraren Guillem Díaz-Plaja, Anna Maria Saavedra, Juan Ramón Masoliver, Ramon Esquerra, Alfons Serra Baldó o Eduard Valentí i Fiol³⁴. Malgrat el subtítol de la revista, aquesta no tingué mai un caràcter pròpiament obrerista. Tanmateix va tenir la voluntat d'arribar a àmbits obrers i connectar amb l'obrerisme més reformista i més relacionat amb l'ateneisme obrer³⁵. Era aquest l'obrerisme que creia, a l'igual que Xirau, en la necessitat d'una acció cultural i educativa destinada als sectors més desfavorits socialment. El mateix professor figuerenc fou un dels fundadors el 1924 d'un ateneu que perseguí aquesta finalitat –el Polytechnicum– i mantingué un ferm contacte amb aquest fins a la guerra civil. Precisament en aquest ateneu, i gràcies a l'acció i gestions seves i del seu germà, alguns estudiants –especialment els boschgimperistes– gaudiren de classes universitàries alternatives durant diferents períodes de mobilitzacions en aquells anys prerepublicans en què la Universitat romangué forçosament tancada. Se'n digué la Universitat Lliure³⁶.

Un dels objectius de *Ginesta* i també d'aquesta Universitat Lliure fou, sens dubte, reconduir el fuisme català cap a unes posicions més pròximes al reformisme universitari que representaven en aquell moment Xirau i tot el boschgimperisme. Eren unes posicions que compartiren amb sectors que ideològicament podien estar adscrits en un ampli ventall polític que anà des del socialisme a la moderada Lliga Regionalista, incloent el catolicisme social. No ha de sorprendre que dins el club Xirau hi haguessin militants actius d'aquest partit catalanista com Joan Rubert o Eduard Nicol,³⁷ o també un elevat nombre de catòlics practicants convençuts, tot i que en general es mogueren dins una línia de cristianisme clarament liberal o progressista: Rubert, Boixeda, Ribé, Tineo, Calsamiglia, Casanova, Maragall, Font, Bofill Bofill o Sugranyes³⁸. Aquest últim, probablement el més activista catolicista dels xirauistes, fou vicepresident de la Federació d'estudiants catòlics abans de militar a la FUE. Segurament a ell es va deure que *Ginesta* procurés seguir molt de prop les notícies sobre l'associacionisme catòlic. Però potser també hi tingué a veure

(33) Per exemple un curs d'Història de la Filosofia a l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, una conferència sobre filosofia a l'Ateneu Polytechnicum o una ressenya del llibre *El sentido de la verdad*, que li feu Calsamiglia (*Ginesta*, núm. 1, gener 1929 p. 9, p. 24).

(34) Malauradament només hem sabut localitzar els tres primers números d'aquesta revista, els quals corresponen als mesos de gener, febrer i març de 1929. A banda dels esmentats, hi firmaren articles Carles Soldevila, J. Aiguadé Miró, Josep Miracle, Narcís de Carreras, Marc-Aureli Vila, Esteve Calzada Alabedra, Ricard d'Albert, Alexandre Cirici, J. M. Boixareu (Arenys de Mar), David Bover i Gabriel Julià i Andreu.

(35) En l'article de presentació deia: «Una acció conjunta sota aquests noms –estudiants i obrers– tan distanciat fins ara, és la que determina la tasca de Ginesta. Tasca de cultura només per a avui. Perquè cap altra, però, no ens seria donat a realitzar» (*Ginesta*, núm. 1, gener 1929, p. 1).

(36) Lògicament s'avingueren a donar aquestes classes sols els professors que simpatitzaven amb el sector moderat del fuisme i amb els objectius polítics i reformadors pels que aquest treballava; entre ells, els germans Xirau, que eren assidus conferenciants de la casa (Josep en seria president a partir de 1932) (Bosch-Gimpera, 1980, p. 144).

(37) Sugranyes es mogué també en cercles pròxims a aquest partit. També foren militants actius de la Lliga estudiants del sector boschgimperista del fuisme com Lluç Bertran o Ignasi Agustí.

(38) Probablement també foren catòlics practicants Francesc Gomà (nebot del cardenal Isidre Gomà), Domènec Casanovas i Jordi Udina. Aquests dos últims s'exiliaren de Catalunya un cop esclatà la guerra. També ho feren Rubert i Sugranyes.

Concepció Casanova, la qual es responsabilitza d'organitzar la biblioteca de l'Associació de Filosofia i Lletres i Dret de la federació catòlica (*Ginesta*, núm. 2, febrer 1929, p. 52)³⁹.

En qualsevol cas, aquest pes del catolicisme no fou exclusiu del moviment fuista barceloní. També la FUE madrilenya va atraure molts estudiants catòlics durant aquests anys últims de la Dictadura (Cepeda, 1985, p. 21), especialment també els més liberals. Certament fou aquest liberalisme, compartit per Xirau, el que va facilitar la connexió amb el fuisme madrileny. Aquest, a diferència del de Barcelona, havia nascut molt influït per la reformista Institución Libre de Enseñanza. Els dirigents de la FUE espanyola sempre se sentiren hereus de la tradició institucionista⁴⁰. Va ser una tradició que potencià una bona relació amb el catolicisme liberal i, en general, amb totes les ideologies reformistes que s'inserien dins aquell ampli ventall polític que hem esmentat.

De fet, la relació entre institucionisme i fuisme madrileny s'enfortí especialment en aquella conflictiva conjuntura que esclatà el 1928. Els líders estudiantils buscaren la col·laboració i connexió d'intel·lectuals i professors universitaris compromesos amb la causa republicana, molts dels quals pertanyien a l'òrbita institucionista. A Madrid, Ortega Gasset, Fernando de los Ríos, Julián Besteiro o Jiménez de Asúa, o fins l'intel·lectual i metge Gregorio Marañón, van comprometre's amb el moviment estudiantil i fins aquests dos últims van formar part d'una plataforma que reuní estudiants fuistes i intel·lectuals opositors a la Dictadura: la *Liga de Educación Social* (1928) (Purcet, 2010, p. 136; Cepeda, 1985, p. 18). Ortega, que va ser el primer a dimitir de la seva càtedra en les esmentades vagues estudiantils del març de 1929, adquirí un protagonisme especial en aquell context tot aconseguint una autoritat indiscutible dins la FUE madrilenya. Molts joves, tant de dretes com d'esquerreres, parlaren d'ell com a possible cap d'un autèntic moviment de renovació política i cultural (Ben-Ami, 1990, p. 104, 115-116)⁴¹. D'alguna manera, Joaquim Xirau, que tenia una sòlida i significativa relació amb Ortega des que el tingué de professor en els cursos de doctorat al 1919-20 i era el professor barceloní amb millors relacions amb la intel·lectualitat institucionista,⁴² aspirà a exercir a Barcelona el mateix paper que el cèlebre filòsof madrileny estava tenint a Madrid. D'aquesta manera, podria ajudar a coordinar millor les lluites estudiantils de les dues ciutats, alhora que podria fer estrènyer la relació entre la FUE catalana i la de Madrid. Per això demanà als líders intel·lectuals de la capital

(39) Malgrat que tots els membres del club compartiren el republicanisme reformador de què hem parlat més amunt, ben pocs d'ells militaren en un partit d'esquerreres: només Xirau (a la Unió Socialista), Corredor Pomés (probablement a ERC) i Núria Folch (al Bloc Obrer Camperol). En canvi, els que es veieren obligats a marxar (o bé a quedar-se) a l'exili el 1939 per motius polítics foren alguns més: a banda d'aquests tres, Mascaró, Roura, Nicol, Sugranyes, Casanovas i Marín; probablement també hi hauria hagut d'anar Rosselló-Pòrcel (que durant la guerra explicità la seva adhesió al comunisme) si no hagués mort el 1938. Per altra banda la gran majoria, sobretot els que exerciren de professors a la Universitat o als Instituts-Escola, foren represaliats pel franquisme (Claret, 2003). Foren relativament pocs els que simpatitzaren o col·laboraren més o menys obertament amb el nou règim franquista: probablement només Rubert, Tortella, Udina (que morí el 1939 després d'haver fet la guerra al costat del bàndol nacional) i Pérez-Vitoria.

(40) La FUE procurà fixar en els seus objectius l'aplicació de les reformes educatives que postulaven els líders d'aquesta institució. Fins molts fuistes van col·laborar voluntàriament durant la República en obres pedagògiques inspirades per la ILE com ara les Misiones pedagógicas (Fernández Soria, 1995-1996, p. 402-403).

(41) També deixaren les seves càtedres, secundant Ortega, Sánchez Román, Fernando de los Ríos, García Valdecasas, Wenceslao Roces i Jiménez de Asúa. Tots ells serien futurs diputats republicans.

(42) Xirau contactà amb aquesta intel·lectualitat madrilenya almenys des que anà a estudiar a la capital el 1917, quan va ser alumne oficial de M.B. Cossío, del qual quedà profundament captivat. Al curs 1919-20 faria el doctorat també a Madrid i entraria en contacte amb Ortega Gasset, a qui també va començar a admirar i respectar, a més d'estar vinculat amb altres intel·lectuals propers a Ortega com García Morente, Gaos i Zubiri. La seva vinculació a aquest grup no fou superficial i això quedà demostrat en aquell context de fortes mobilitzacions de 1929.

contacte directe i coordinació permanent mentre duressin les mobilitzacions, tot oferint-se pel que convingués en aquest sentit. En una carta a finals de març al màxim dirigent institucionista del moment i de qui se sentia un fidel deixeble, M. B. Cossío, li deia que «me tiene Vd. –y Vds– a su disposición para todo lo que les parezca conveniente» per ajudar a la causa fuista i aturar la repressió del govern contra el moviment (Llopart, 2002-2003, p. 434-435). Xirau, juntament amb tots els professors reformistes més republicanistes de la UB (entre ells el seu germà Josep, August Pi Sunyer i els germans Joaquim i Antoni Trias Pujol) firmaren un manifest de protesta per la repressió contra la FUE que es redactà a Madrid i que van signar més de 120 catedràtics de tota Espanya (Jiménez-Landi, 1996, p. 175; González Calleja, 2005, p. 92-93).

Diversos foren els viatges que al llarg del 1929 feren els germans Xirau a Madrid tot buscant l'esmentada coordinació. Aquests tenien clar que en la mesura que el fuisme català procurés vincular-se amb el madrileny, l'empremta institucionista i reformista d'aquest podria influir més sobre el primer i, d'aquesta manera, el boschgimperisme estudiantil podria reforçar-se. Fins Joaquim envià a la capital espanyola a finals d'aquell any els seus més estimats deixebles en aquell moment –Jordi Maragall i Josep M. Calsamiglia–⁴³ per tal que es reunissin i coneguessin personalment per primer cop als seus col·legues fuistes madrilenys. Tot i no ser una trobada institucional –cap dels dos catalans pogueren viatjar com a representants de la FUE catalana–, fou realment una aproximació ben profitosa que va col·laborar a sembrar vincles d'unió, a part que grans amistats,⁴⁴ entre els dos moviments estudiantils. Foren uns vincles que, com veurem, donarien aviat bons fruits. Ja fou ben significatiu que ben pocs dies després d'aquell viatge a Madrid, els fuistes d'aquesta ciutat els tornaren la visita amb motiu de l'Exposició Internacional que s'havia inaugurat a Barcelona aquell any⁴⁵.

Cal tenir present que durant aquell convuls any la comunicació entre aquests dos fuismes també s'hagué de ressentir forçosament per l'obligat confinament (per ordre governamental) a Mallorca que patí un dels principals fundadors i el màxim dirigent de la FUE espanyola fins al 1932: el mallorquí Antoni M. Sbert⁴⁶. No quedà en plena llibertat fins a principis de 1930. Aquest, que seguia una línia ideològica molt pròxima a la dels germans Xirau, que va procurar des del 1927 que Barcelona tingués la seva pròpia federació fuista, que a partir de 1931 esdevindria un dels fundadors i líders de l'Esquerra Republicana de Catalunya i es vinculària de manera important amb el Principat, entaularia

(43) Desconec si Maragall i Calsamiglia van ser acompanyats per algun altre estudiant barceloní.

(44) El viatge suposà per als dos catalans l'inici d'una gran relació d'amistat que duraria tota la vida amb líders estudiantils madrilenys com l'important promotor cultural Arturo Soria Espinosa. De fet, aquest en concret esdevindria un gran amic de molts fuistes catalans, especialment de Jordi Maragall. Aquest diria d'ell: «per als que hem tingut la sort de conèixer aquell món, petit món en definitiva de la intel·lectualitat republicana, de la generació castellana del 27 i de la catalana dels anys 30, Arturo Soria és una pedra angular, és quasi un ésser mític i en certa manera místic... » (Maragall, 1985, p. 202-203). Soria mateix, que d'alguna manera els feu de guia durant aquella estada, els presentà els principals dirigents fuistes de la capital a banda d'Antoni M. Sbert–íntim de Soria i a qui probablement ja coneixien de Barcelona–: Pepe López Rey, Arturo Sáenz de la Calzada, Luis Cifuentes, Pepe García....

(45) *La Vanguardia*, 15-12-1929, p. 8. Maragall i Calsamiglia també pogueren conèixer personalment importants pedagogs en aquella estada a Madrid. Xirau els comminà al fet que no desaprofitessin la visita per anar a veure personalment al seu estimat mestre M. B. Cossío, el gran pedagog institucionista del moment. Així ho feren i no se'n penediren mai. Per altra banda tingueren l'oportunitat de participar en un concert de cantants fuistes dirigits pel professor de música de l'Institut-Escola de Madrid (depenent de la Institución Libre de Enseñanza) Rafel Benedito Vives, creador dels cors universitaris el 1927. Aquest dirigí els cors de la FUE.

(46) A banda del confinament, Sbert fou expulsat vitaliciament de totes les universitats espanyoles per decret del dictador (Purcet, 2010, p. 136).

una estreta i excel·lent relació a partir del juny del 1930 amb Joaquim Xirau, quan aquest tornà de la seva estada de cinc mesos a Cambridge⁴⁷. Durant el primer Congrés que celebrà la FUE espanyola a l'abril d'aquell any, Sbert, a banda d'actuar-hi com a president d'aquesta federació, constà també com a representant de la FUE catalana⁴⁸. Però el sector estudiantil barceloní que se sentí millor representat pel líder mallorquí en aquella assemblea fou el boschgimperista. La direcció encara obrerista del fuisme català probablement no se sentí prou motivada per participar en un Congrés que aprovà uns principis de reforma educativa en una línia molt institucionista i on no s'excloïa la supervisió de l'Estat en l'autonomia universitària (Purcet, 2010, p. 147-149).

En qualsevol cas, i com dèiem, les coses començaren a canviar de manera important dins el moviment estudiantil català a partir d'aquell mateix any. El clima de col·laboració dins l'oposició al règim dictatorial (la qual incloïa la trobada i compenetració dels partits i sindicats catalans –també els estudiantils– amb els de la resta d'Espanya) que s'estava forjant progressivament contribuï de manera clara a l'aproximació universitària catalana i madrilenya. Aquest clima s'havia manifestat en bona mesura en esdeveniments importants com ara la famosa trobada catalano-castellana d'intel·lectuals el març de 1930 a Barcelona (amb una presència notable de professors profuistes)⁴⁹. A partir de l'abril també contribuiria en aquella aproximació, i molt, el fet que Sbert s'anés establint cada cop més a Barcelona hostatjant-se a la Residència d'estudiants d'aquesta ciutat, un centre molt ben relacionat, com veurem, amb la Universitat i, d'una manera especial, també amb Xirau. L'esmentat manifest del professorat boschgimperista del mes de juny –coincidint amb la tornada de Xirau d'Anglaterra– demanant reformes a la Universitat pogué marcar el tret de sortida del nou i esplendorós –també pel fuisme català– període. Quan s'inaugurà oficialment el nou curs 1930-31 el primer d'octubre, el representant dels estudiants a parlar fou el xirauista Eduard Nicol. Aquest es preparà un discurs en què reivindicava les mateixes reformes, entre elles la catalanització, que havien reclamat els professors boschgimperistes en el manifest del mes de juny⁵⁰. A principis del mes següent, al novembre, la FUE espanyola, representada en persona per Sbert, es reuní a Barcelona amb

(47) Sbert era un gran admirador de Gabriel Alomar, correligionari dels Xirau dins la Unió Socialista. La relació de Sbert amb Xirau es va estrènyer encara més quan el primer es va fer càrrec a partir de 1933 de la direcció de l'Institut d'Acció Social Universitària i Escolar de Catalunya (Massot, 2000).

(48) Com a representants pròpiament catalans només hi assistiren els delegats de l'Associació d'Alumnes d'Enginyers Industrials de Barcelona: Pagola, González Uña, De la Torre, Bueno i Mondéjar (*La Gaceta Literaria*, núm. 82, 15-5-1930).

(49) Tot el professorat més genuïnament boschgimperista de la UB firmà o s'adherí a la invitació dels intel·lectuals madrilenys. De 39 persones que en total firmaren la invitació, 16 foren professors universitaris. Entre ells, Bosch-Gimpera, Joaquim Balcells, els germans Trias Pujol, August Pi Sunyer, Valls Taberner, J. M. Trias de Bes, Carles Riba, Jesús M. Bellido i, com no podia ser d'altra manera, els germans Xirau. També la firmà el líder fuista Sbert. Aquesta invitació fou molt ben corresposta per la intel·lectualitat madrilenya. Viatjaren a Barcelona 57 destacats intel·lectuals procedents de Madrid. No hi faltaren els principals protagonistes que estaven secundant la mobilització fuista. Entre ells, Ortega, Fernando de los Ríos, Gregorio Marañón i Luis Jiménez de Asúa, els quals havien abandonat voluntàriament les seves càtedres. I tampoc faltaren alguns dels principals signants del manifest contra la repressió a la FUE del març de l'any anterior: entre altres Américo Castro, Sánchez Albornoz, Sainz Rodríguez, Antonio Ballesteros, Menéndez Pidal, Pedro Salinas i José Castillejo. Rafael de Campalans, gran amic i correligionari polític dels Xirau, diria: «no fue en el pacto de San Sebastián donde coincidieron los ideales catalanes eminentemente españoles; fue en aquella embajada de los intelectuales castellanos a Cataluña [de 1930], en que se entabló un verdadero diálogo de las lenguas en el que crecieron nuestra fe y nuestras esperanzas» (*La Vanguardia*, 30-7-1932, p. 14). Joaquim Xirau no pogué firmar directament la invitació per trobar-se en aquell moment a Cambridge. Com a alternativa, envià una carta d'adhesió a l'homenatge (*La Vanguardia*, 19-3-1930, p. 7).

(50) El discurs de Nicol, però, fou boicotejat per un sector d'estudiants. Probablement pertanyien al sector obrerista més radical (*La Vanguardia*, 2-10-1930, p. 7).

els mateixos professors per donar suport a la reivindicació d'aquestes reformes. August Pi Sunyer i Joaquim Xirau parlaren en nom dels docents per dir «que veían con gran satisfacción a las asociaciones de la FUE, y que por fin pudieran encontrarse reunidos para hacer obra común profesores y alumnos, elementos básicos del compuesto Universidad, para llevar a cabo la obra del ensalzamiento y catalanización de la misma» (*La Vanguardia*, 7-11-1930, p. 9). L'aliança de professors boschgimperistes i estudiants fuistes estava pràcticament firmada. Faltava que la conjuntura política els acabés d'afavorir perquè es poguessin portar a cap les bones obres del programa amb la col·laboració de tots.

L'entesa republicana i fuista per a la convivència i la concòrdia del 1931

Aquesta conjuntura arribà finalment el 14 d'abril de 1931 amb la nova República. En aquest moment la direcció de la FUE catalana ja estava en mans xirauistes. Els dos caps visibles més importants d'aquesta federació eren Miguel A. Marín i Gabriel Tortella⁵¹. Aquests, així com el conjunt del fuisme català, jugaren un paper clau per aconseguir una transició política pacífica i pactada dins la Universitat de Barcelona quan es proclamà el nou règim. En la negociació d'aquest pacte hi tindrien un pes important els sectors nacionalistes catalans, els quals defensarien, a diferència del sector boschgimperista, un model d'Universitat exclusivament catalana (amb el català com a única llengua oficial), així com els sectors que defensaren la continuïtat del model centralista espanyol que havia existit fins aleshores. Ja en aquest moment era clar que seria el nacionalisme català el principal opositor al model universitari que el boschgimperisme intentaria implantar així com la principal oposició a la direcció xirauista del fuisme. Havia quedat ja enrere l'hegemonia obrerista dins el moviment estudiantil barceloní. Ara aquesta hegemonia se la disputarien el republicanisme reformista de base no nacionalista i el nacionalisme català més o menys radical.

Era un nacionalisme que defensava el català com a única llengua oficial a Catalunya i també, lògicament, en tot el seu sistema educatiu, inclòs l'ensenyament superior. Veia el castellà, no només com a una llengua forana, sinó com a pertorbadora per a la normalització del català. No volgué tenir en compte el molt arrelat i majoritari ús del castellà en la docència universitària (era normal que professors catalans com ara Josep Xirau s'expressessin en castellà en les classes), sobretot en algunes facultats, i àdhuc després de permetre's la docència en català⁵². Alhora tampoc pretengué entrar a valorar la possible problemàtica lingüística, en cas d'excloure totalment el castellà, derivada de la presència

(51) En realitat la presidència l'ostentava un tal Darío Estévez (que no he sabut identificar), almenys entre el març i el juny de 1931 (*Solidaridad Obrera*, 13-6-1931, p. 7), però els qui participaren en nom de la FUE en les importants negociacions del principi de la República foren, com veurem, Marín i Tortella a banda de l'estudiant de medicina Agustí Forcadell. Marín constaria com a president a partir del novembre. La junta de la FUE catalana al gener del 1931 era la següent: President: Manuel Raichs Solé; vicepresident: Francesc Padró Domènech; secretari: Rafael Vallvé Morera; vicesecretari: Joaquim Nubiola Sostre; tresorer: Ricard Roso Olivé (*La Veu de Catalunya*, 22-1-1931, p. 5).

(52) Durant el curs 1933-34, el primer de la plena autonomia de la UAB, es calculà els percentatges dels cursos donats en castellà en cada una de les facultats. Els resultats foren els següents: Dret 70%, Ciències 99%, Filosofia i Lletres 40%, Medicina 50% i Farmàcia 100%. I encara aquestes dades no recolliren els cursos monogràfics en els quals solia assistir-hi alumnes i professors de fora de Catalunya. D'aquesta manera, de 39 cursos monogràfics donats a Medicina, 36 es donaren en castellà (Trias, 1935, p. 69).

d'una important minoria d'alumnes de fora de Catalunya matriculats a les diferents carreres⁵³. Finalment, no es podia oblidar la posició d'una part important del claustre de professors, alguns d'ells molt recelosos –o fins uns quants totalment contraris– a la catalanització de la Universitat⁵⁴.

Però malgrat l'aparent força del nacionalisme l'abril del 1931, ja en l'esmentada primera negociació important just després del canvi de règim, quedà molt clara la solidesa i, d'alguna manera hegemonia, del boschgimperisme a la Universitat i en el moviment estudiantil. Mentre Francesc Macià acordava amb el nou govern republicà de Madrid la instauració de la Generalitat catalana, a la Universitat de Barcelona es posà cruament sobre una altra taula de negociació el model lingüístic i docent que havia d'assumir aquest centre universitari. El clima de col·laboració i concòrdia que presidí la negociació per al reconeixement de la Generalitat i per trobar una sortida política satisfactòria per a tothom a les aspiracions autonomistes catalanes facilità els acords per establir el nou model universitari basat en una línia boschgimperista –encara que fos provisional, a l'espera del que acabés establint el futur Estatut d'Autonomia de Catalunya. La resolució d'aquesta negociació significà una primera victòria, encara no definitiva, del model universitari *de concòrdia* que el boschgimperisme i el fuisme havien defensat amb fermesa des que es començà a intuir el canvi de règim. Els sectors més comprensius de les intel·lectualitats castellana i catalana col·laboraren sens dubte en aquest acord interí. Però també hi jugaren un paper important tant la direcció espanyola com la catalana de la FUE. En l'esmentat primer congrés nacional que celebrà aquest sindicat estudiantil l'abril de 1930, pocs dies més tard de la trobada intel·lectual barcelonina, ja es defensà el bilingüisme en universitats com la de Barcelona, almenys com un dret dels estudiants⁵⁵. Poc temps més tard, i encara en temps de la monarquia, la FUE catalana va aconseguir l'ajut de la direcció central del sindicat per sol·licitar al ministeri d'instrucció l'ús del català a les aules universitàries barcelonines (*La Publicitat*, 3-11-1931, p. 5). Al novembre del mateix 1930, Sbert, davant de la plana major dels professors boschgimperistes –inclòs Joaquim Xirau–, anuncià que des de la direcció central de la FUE s'havia aprovat un programa de catalanització per a la UB (*La Vanguardia*, 7-11-1930, p. 9). Segons Sbert, la FUE havia nascut al 1926 amb un esperit ben conciliador en el sentit territorial i era lògica la seva posició de compromís

(53) No disposem de dades concretes sobre la magnitud d'aquesta minoria. Bosch-Gimpera (1980, p. 165) assenyalà que «en els cursos inicials d'algunes Facultats, els alumnes, en sa majoria, no eren catalans». Fulcarà afirma que «una bona part dels residents [de la Residència d'estudiants] foren estudiants d'enginyeria procedents de diversos llocs de la península». Un dels residents, Antoni Pizà, recordà que convisqué amb «molts estudiants castellans» (Fulcarà, 2011, p. 58). Per altra banda el diputat Guerra del Río assenyalà el 1932 que el nombre d'estudiants castellanoparlants de la Universitat de Barcelona representava un 25 o 30% del total (Balcells, 1985, p. 165).

(54) El degà de la facultat de Farmàcia, Josep Deulofeu, advertí el 1932 que la catalanització podia comportar efectes secundaris nocius com ara el trencament de vincles amb les universitats de la resta d'Espanya, la manca de projecció internacional dels llicenciats catalans i, com a conseqüència, el provincianisme de la cultura catalana (Deulofeu, 1932). Per altra banda, una de les raons, encara que no la principal, del manifest signat per 41 dels 63 catedràtics del claustre barceloní en contra del Patronat que es creà al 1933, després de la concessió de l'autonomia universitària, va ser el recel contra la catalanització (Larios, 2015; Gracia, 2011, p. 267-268).

(55) Tot i que es reconeixia explícitament que l'Estat tenia el deure de garantir l'ensenyament en la llengua oficial, el castellà, en ser un vehicle més ampli de transmissió de cultura (Purcet, 2007, p. 107).

polític per a una situació com la que havia d'afrontar la Universitat de Barcelona davant un probable nou règim democràtic⁵⁶.

Un cop aquest s'instaurà, aquesta posició de compromís fou la que adoptà el nou comissariat que havia de regir momentàniament la Universitat i que fou nomenat pel nou govern republicà català, presidit per Macià. Aquest comissariat estigué dominat clarament pel sector boschgimperista. Fou integrat pels professors Eduard Fontserè, August Pi Sunyer, Jaume Serra Húnter, Enric Soler Batlle i Josep Xirau. Ja al 15 d'abril, just l'endemà de la proclamació de la República, en el primer document públic que aprovaren, deixaren clar que «aquest Comissariat desitja la cordial col·laboració de tots els universitaris sense distinció de llengua i de lloc de naixença, perquè considera que cap demarcació podrà establir-se entre nosaltres, com no sigui l'interès per l'altíssima missió de la Universitat» (Gracia i Fullola, 2008, p. 50; *La Vanguardia*, 16-4-1931, p. 7). Era una manera diplomàtica d'afirmar que apostaven pel model de convivència lingüística i que, tal com diria Bosch-Gimpera –en un fragment ja citat–, havien de descartar-se les *Universitats nacionals*, fossin nacionals catalanes o espanyoles. El mateix dia, Josep Xirau, en nom del comissariat, i amb un mateix plantejament, s'adreçà als estudiants en una reunió per demanar-los «la colaboración de todos los universitarios, sin que nunca incidencias de lengua o de nacimiento puedan separarnos, porque la Cultura significa siempre vínculo de unión». Acabà dient que «nosotros sólo nos entenderemos oficialmente durante este período constituyente con la 'Federació Universitària de Catalunya i Balears'». Seguidament, la delegació d'aquesta federació, formada pels xirauistes Miguel A. Marín, Gabriel Tortella i Agustí Forcadell, es presentà davant els comissaris per expressar-los l'acceptació de la col·laboració demanada (*La Vanguardia*, 17-4-1931, p. 8). L'endemà mateix s'autoritzà als professors la possibilitat d'impartir la docència en català. Era clar que el model bilingüista que reivindicava el comissariat i la FUE catalana els unia en bona mesura. El decret favorable al bilingüisme aprovat pel ministre d'Instrucció –i en aquell moment directiu d'Esquerra Republicana de Catalunya– Marcel·lí Domingo al cap de dues setmanes –a finals d'abril– reforçà aquest model. Significativament, Joaquim Xirau presidiria el Comitè de la Llengua creat per la Generalitat per fer efectiu el decret⁵⁷.

Al cap d'un mes, a finals de maig, la publicació del projecte d'estatut d'autonomia per a la Universitat de Barcelona reforçà el mateix model lingüista. Havien redactat el projecte gairebé els mateixos membres boschgimperistes del nou comissariat universitari republicà⁵⁸. Aquests s'havien basat en bona mesura en l'últim projecte d'autonomia universitària, que s'havia redactat el 1919 en el marc del Segon Congrés Universitari Català. Però, a diferència d'aquest últim, que en qüestió lingüística es limitava a dir que «la llengua oficial de la Universitat serà la catalana», el del 1931 reconeixia que la llengua «castellana,

(56) Quan Sbert intentà convèncer al desembre de 1927 a una colla d'intel·lectuals catalans, entre els quals hi havia el professor boschgimperista Joaquim Balcells, de la necessitat que els estudiants catalans s'unissin al seu projecte sindical, els digué que «el artículo 2º de sus Estatutos previene entre sus fines la relación e intercambio entre las culturas ibéricas y la organización de una Unión Federal de Estudiantes Hispanos sobre la base del reconocimiento de cuanto separa a las distintas personalidades históricas, de la coordinación de lo que las une y del común esfuerzo para difundirlas», i els va demanar que duguessin a Catalunya aquest «mensaje de la juventud» (Massot, 2000, p. 44).

(57) I alhora, segons el mateix decret, Joaquim Xirau hauria d'organitzar, a través del seu Seminari de Pedagogia, «cursos de perfeccionamiento con objeto de dar unidad a la obra de las escuelas primarias y aplicación ordenada y eficaz de este decreto» (Claret, 2003, p. 233; *La Vanguardia*, 30-4-1931, p. 22).

(58) L'únic canvi fou a causa de la substitució d'Enric Soler Batlle per Ramon Casamada Mauri (Gracia i Fullola, 2008, p. 51).

per ser així mateix llengua de l'estat espanyol, serà també considerada llengua de la Universitat». Els autors del projecte justificaren aquesta inclusió dient que «hem cregut que l'ambient de cordialitat i de llibertat per a Catalunya, que ara existeix a Espanya (i que no existia, desgraciadament, l'any 1919), ens obliga a fer aquesta modificació» (Ribas, 1976, p. 56).

En el segon congrés de la FUE, celebrat el novembre de 1931 sota la presidència de Sbert, s'aprovà una resolució que ratificava el model bilingüista per a la Universitat de Barcelona. S'expressava el desig que en aquesta Universitat es pogués impartir l'ensenyament en català a banda que s'hi ensenyés també aquesta llengua. Havien defensat la resolució els 30 delegats catalans que assistiren al Congrés en representació de les vuit associacions d'escoles i facultats que integraven la FUE de Catalunya i Balears (Abraham i Rosselló, 1999, p. 25). Entre ells hi havia els principals deixebles xirauistes. Sabem que almenys no hi faltaren Maragall, Sugranyes, Tortella, Nicol, Rubert i Rosselló-Pòrcel (Siguán, 1993, p. 12). Foren aquests els que obtingueren el suport dels dirigents fuistes madrilenys més de l'òrbita de l'institucionisme per a l'aprovació de la resolució: Arturo Soria (que viatjà a Barcelona diversos cops abans i després del Congrés, ben probablement per consensuar acords), José López Rey, Arturo Sáenz de la Calzada, Luis Cifuentes, José García... Aquests aconseguiren que el congrés aprovés la resolució malgrat l'oposició d'una minoria, especialment els representants de Valladolid. Maragall diria que «la defensa de les posicions catalanes conduïda per López Rey (...) produí una reacció emotiva que ens arrencà les llàgrimes» [dels delegats catalans] (Maragall, 1985, p. 202).

Tanmateix, i com veurem tot seguit, aquests representants serien desautoritzats al cap de pocs mesos per la majoria d'estudiants de la Universitat de Barcelona que, almenys teòricament, veurien el bilingüisme com una etapa superada. De res serviren els arguments fuistes de tot el que havien fet per la normalització de la llengua catalana a la Universitat fins aquell moment i per la valorització d'aquesta, inclosos els decrets i reconeixements des de Madrid així com activitats diverses organitzades per ells com cursets de català i un important cicle de conferències sobre aquesta llengua en què es convidà als principals lingüistes del moment com Pompeu Fabra o Joan Coromines⁵⁹. Tampoc serviren les argumentacions sobre els èxits i l'exemplaritat de la implantació del model bilingüista, la qual no generà cap problema més enllà de casos anecdòtics (Trias, 1935, p. 23-25; Bosch-Gimpera, 1980, p. 165). El fuisme català, dirigit totalment per xirauistes a finals de 1931, era acusat ja obertament per part del nacionalisme català de ser poc o gens catalanista i de ser una entitat sucursalista depenent de Madrid. Sugranyes diria que «els companys més nacionalistes (...) ens consideraven 'col·laboracionistes' o gairebé botiflers, perquè ens veien massa amics dels de Madrid» (Sugranyes, 1998, p. 39-40)⁶⁰.

(59) *La Vanguardia*, 14-5-1931, p. 14; 23-5-1931, p. 9; 2-6-1931, p. 22; 20-6-1931, p. 7.

(60) Certament aquesta amistat i fins admiració mútua entre dirigents fuistes barcelonins i madrilenys existí. Ens hi hem referit abans, en la nota número 44, posant d'exemple la important relació entre Arturo Soria i Jordi Maragall. Alguns estudiants catalans visqueren aquest contacte amb Madrid com una experiència enriquidora i satisfactòria. El mateix Sugranyes, per exemple, reconegué amb to d'agraïment que «a través de la FUE ens arribaven les idees de la gent liberal de Madrid, és a dir, dels grups de l'Instituto Escuela, de la Residencia de Estudiantes, de la Institución Libre de Enseñanza, que eren els qui havien donat el to a la FUE» (Sugranyes, 1998, p. 39). Però precisament era aquesta bona comunicació entre Barcelona i Madrid el que criticava el nacionalisme estudiantil català. L'estudiant Alexandre Cirici, que donarà suport al nou sindicat nacionalista estudiantil quan es fundí el 1932, afirmà dins les seves memòries, amb un to pejoratiu, que els fuistes catalans «es caracteritzaren pel seu madrilenyisme notori, dintre l'atmosfera de la Institución Libre de Enseñanza» (Cirici, 1973, p. 191).

L'assalt *troià* dels nacionalistes. La transformació de la FUE catalana en FNEC (1932)

Entre l'abril i el novembre de 1931 la FUE visqué arreu d'Espanya el seu màxim esplendor. El govern de la República, conscient del paper que havien jugat els estudiants en el canvi de règim, li reconegué cert caràcter oficial i l'afavorí de diverses maneres (Fernández Soria, 1995-1996, p. 403). També s'afavorí la FUE catalana des de la Generalitat i des de la mateixa Universitat⁶¹. Per això no fou probablement casual que els alumnes xirauistes, durant el primer any de República, i com ja hem descrit més amunt, haguessin aconseguit el màxim poder dins el sindicat estudiantil.

Però per altra banda, i per més que sembli paradoxal, es pot dir que al mateix 1931 el fuisme començà a perdre força. Marxisme i feixisme (i a Catalunya especialment el nacionalisme) començaren a penetrar amb èxit a les universitats. La gravíssima crisi política, social i econòmica dels anys trenta arreu d'Europa, i també a Espanya, feu retrocedir dràsticament les posicions polítiques més liberals, reformistes i centrades. Si el feixista *Sindicato Español Universitario* (SEU), creat el 1933 amb l'objectiu de desbancar la majoritària FUE, esdevindria amb poc temps la principal força sindical universitària al conjunt d'Espanya (Morente, 2016; Purcet, 2007, p. 109), a Catalunya el nacionalisme català crearia el 1932 la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya (FNEC) i, almenys teòricament, esborraria del mapa al fuisme català. Cal dir, però, que aquesta federació nacionalista, a diferència del SEU, no tingué –almenys en conjunt– un caràcter feixista. Per altra banda, el seu objectiu d'aixafar el xirauisme i el model universitari que encarnava aquest no fou ni molt menys aconseguit.

De fet, des de l'inici de la República, els sectors més nacionalistes anaren manifestant el seu descontent i desacord amb el domini xirauista del principal sindicat estudiantil. Parlaven obertament de la imparable «demagògia culturalista, universalista i anticatalana» que imperava a la Universitat de Barcelona (Galí, R., 1985, p. 37). La seva principal disconformitat raïa en el model lingüístic que Xirau, la FUE i també el conjunt de professors reformistes defensaven. La nacionalista FNEC propugnarà una catalanització integral de la Universitat i, per tant, la màxima exclusió del castellà. Sembla que fou l'historiador i etnòleg Batista i Roca, ultranacionalista i principal fundador el 1930 de l'agrupació nacionalista juvenil Palestra, el qui mogué els fils per a la fundació de la FNEC (Galí, R., 2004, p. 62). L'objectiu no seria rivalitzar amb la FUE sinó dissoldre-la amb la tàctica «troiana» de l'entrisme (un pla d'assalt que un mateix dirigent fenecista qualificà com de «pla maquiavèlic») (Cirici, 1973, p. 195-197): fer-se amb la direcció i control del sindicat fuista i de totes les associacions professionals [d'alumnes] de facultat federades a la FUE, canviar els estatuts i el nom del sindicat, trencar tots els vincles orgànics amb la central espanyola i treballar pel model d'Universitat totalment i estrictament catalana amb un ensenyament exclusivament en català. A l'octubre de 1931 es creà un comitè estudiantil que començà a moure's per aconseguir aquests objectius. El primer pas seria organitzar una campanya per aconseguir suports. El 7 de novembre es publicà el primer manifest; al 19 del mateix mes, just al mateix moment en què se celebrava el congrés fuista de novembre de 1931 a Madrid, es feu al local de Palestra un «acte procatalanització de la Universitat» presidit per Batista Roca, en què s'atacà el bilingüisme; l'1 de desembre es celebrà un nou acte amb el mateix lema, però ara amb la participació d'alguns intel·lectuals nacionalistes com

(61) Recordem, per exemple, la frase de Josep Xirau el 15-4-1931 en què deixava clar que el nou comissariat de la Universitat sols reconeixeria la FUE com a associació representant dels alumnes.

A. Rovira i Virgili, el qual defensà el model de dues Universitats –una exclusivament catalana i una altra de castellana per als forasters («una per a nosaltres i l'altra per a ells»)– i P. Rossell i Vilar, que reivindicà una sola Universitat catalana «ben lliure, sense bilingüisme ni participació amb cap més». Rossell intentà carregar contra el concepte de convivència cultural del xirauisme: «la cultura és l'expressió de la raça i, per tant, renyida essencialment amb el concepte de barrija-barreja que suposaria el bilingüisme (...). Mai les coses barrejades i els mestissatges no poden donar un producte cultural pur». Rossell va ser ovacionat⁶².

Els estudiants nacionalistes, sempre acusant el fuisme català de sucursalista, madridista i espanyolista, buscaren i obtingueren el suport dels catòlics i d'algun sector d'esquerres. En qüestió de poques setmanes, aconseguiren la majoria en totes les facultats –excepte en la de Filosofia i Lletres– i en l'assemblea general (Purcet, 2007, p. 107). La primera facultat que va sucumbir a l'assalt, en una reunió celebrada el 14 de març de 1932, fou, paradoxalment, la de Dret (González Calleja, 2009, p. 145). Tal com hem vist, aquesta havia estat una de les primeres a adherir-se a la FUE i la que havia aportat els principals líders a aquest sindicat. A finals d'abril, Joaquim Granados, el líder nacionalista que aconseguí fer-se amb la presidència de la FUE catalana a principis d'aquell mes, informà al rector que «la Cambra Federal Extraordinària del dia 26 d'abril de 1932 de la Federació Universitària Escolar de Catalunya [FUE] (que d'ara endavant acorda actuar amb el nom de FNEC) aprovà els seus estatuts que us adjuntem i elegí la nova Junta de govern»⁶³. De res serviren les denúncies que els fuistes manifestaren sobre aquest canvi de nom i estatuts que ratllava la il·legalitat i de les intencions nacionalistes no amagades d'acabar amb tota la política lingüística i de relació amb la resta d'Espanya que havia significat el fuisme de base xirauista fins aleshores. Tampoc serviren tota una sèrie d'iniciatives dels dirigents fuistes que emprengueren ben activament no casualment durant aquells primers mesos del 1932. En primer lloc un cicle de conferències al gener i febrer per defensar el seu model d'una única Universitat bilingüe. Els actes més importants d'aquesta campanya foren les conferències de Miguel A. Marín, com a president encara de la FUE catalana, Joaquim Balcells i Bosch-Gimpera (que en donà dues, una al gener i una altra al febrer) que es realitzaren a l'Ateneu Barcelonès⁶⁴. En segon lloc, la redacció d'un manifest a favor del català destinat a ser signat pels catedràtics no catalans de la universitat. La iniciativa va partir d'alguns dels deixebles més fidels de Xirau: Calsamiglia, Maragall, Rubert i Sugranyes⁶⁵. I en tercer lloc l'organització d'un cicle de conferències sobre cultura catalana organitzades per l'Associació Professional d'Estudiants de Filosofia i Lletres que es desenvolupà entre els mesos d'abril i maig. Bosch-Gimpera en tornà a ser un dels principals conferenciant⁶⁶. En fi, de res serviren les protestes airades que arribaren a acusar als estudiants nacionalistes d'actuar de manera facciosa quan l'assalt ja s'havia consumat (Figueras,

(62) Rossell era veterinari i feia anys que estava preocupat per la puresa de la raça catalana. El 1917 publicà *Diferències entre catalans i castellans. Les mentalitats específiques*; i el 1930 *La raça catalana*, on defensava que «les races han de conservar-se pures, o sigui, han de mantenir íntegres llurs propietats per ésser elles les úniques fonts de cultura». *La Veu de Catalunya*, 3-12-1931, p. 7; 20-11-1931, p. 5; *La Publicitat*, 3-11-1931, p. 5; *La Vanguardia*, 21-11-1931, p. 7; Figueras, 2005, p. 16, p. 42.

(63) El procés legal de formació de la FNEC es pot consultar a Figueras, 2005, p. 44-47. També són molt vàlides les informacions que apareixen a Cirici, 1973, p. 195-197.

(64) *La Vanguardia*, 13-1-1932, p. 6; 22-1-1932, p.10; 27-2 1932, p. 4.

(65) Malgrat tot, la iniciativa no tingué èxit. El manifest finalment no es publicà perquè sols el firmaren dos professors: Àngel de Apraiz i Àngel Valbuena Prat (Sugranyes, 1998, p. 37-38).

(66) *La Vanguardia*, 7-4-1932, p. 4; 1-5-1932, p. 9; Sugranyes, 1998, p. 37, p. 39.

2005, p. 45). La direcció central de Madrid de la FUE titllà la creació de la FNEC de manobra de catòlics i reaccionaris, i, fins i tot, en el seu III Congrés (celebrat el mes de desembre de 1932 a València) es discutí la idoneïtat que el congrés següent es realitzés a Barcelona. Finalment, però, se celebrà a Sevilla (Purcet, 2007, p. 107).

L'abril del 1932, doncs, almenys sobre el paper, la FUE catalana havia desaparegut. Certament mai més renaixeria ni es recuperaria el nom alhora que es trencarien definitivament els llaços orgànics amb la FUE espanyola. Sens dubte havia perdut bona part del suport social que havia tingut. Fins i tot, en aquell procés d'absorció, perdé la confiança dels sectors més tenaços en la defensa del castellà en l'ensenyament, reunits al voltant del Grup Universitari Socialista (pròxim al PSOE), creat el març del 1931, i de l'*Agrupación Escolar de la Casa de España*, organitzada el novembre del mateix any. Aquestes dues entitats, també a finals de 1931, expressaren el seu rebuig a la FUE catalana al·legant unes raons totalment oposades a les dels nacionalistes. En concret, l'*Agrupación de la Casa de España* acusà els fuistes barcelonins «de tener estatuido como fin primordial la catalanización de la Universidad» i que per això no podien continuar estant afiliats a aquest sindicat (*La Vanguardia*, 27-1-1932, p. 13). Aquesta entitat es va adherir i participar en la campanya «pro-ensenyament en castellà» en tots els nivells de l'educació que també no casualment es va emprendre al novembre de 1931, al mateix moment que s'inicià la contundent i enèrgica operació nacionalista. El promotor de la campanya *castellanista* havia estat la Joventut Socialista de la Federació catalana del PSOE i va aconseguir adhesions d'arreu d'Espanya, incloses les FUE de Cadis i Saragossa. També s'hi adheriren, segons la premsa, estudiants de totes les facultats i escoles especials de la Universitat de Barcelona (*La Vanguardia*, 23-1-1932, p. 8). Entre ells, Julio García Sanz i Octavi Pérez-Vitoria, fundadors i dirigents de l'*Agrupación Escolar de la Casa de España* i alhora pertanyents estranyament al cercle xirauista, especialment el segon (*La Vanguardia*, 10-12-1931, p. 10). El 1936 constaven tots dos com a membres del club Xirau.

Sens dubte el context polític d'aquella primera meitat d'aquell any va afavorir aquella fulminant desintegració fuista catalana. L'anunci de la discussió de l'Estatut català a les Corts havia ajudat a radicalitzar temporalment les posicions en l'escena política general. Arreu d'Espanya hi hagueren manifestacions –algunes de força violentes– contra les aspiracions autonomistes catalanes. També a les universitats, i àdhuc amb el suport de certs dirigents fuistes de províncies⁶⁷. Fins Ortega Gasset es negà a fer una conferència a la Universitat de Barcelona, malgrat insistir-li el seu amic Joaquim Xirau, a causa de l'enrairiment d'aquell clima polític (Bosch-Gimpera, 1980, p. 176-177). No podem perdre de vista, per altra banda, que els moviments nacionalistes de tot signe estaven avançant arreu d'Europa. Semblava que els bons temps per a les concòrdies polítiques, de què tant parlaven els líders fuistes –i especialment els xirauistes–, s'havien acabat.

La fermesa del xirauisme universitari malgrat tot (1933-36)

Però no tot fou tant senzill per als nacionalistes de la FNEC com aquell veloç assalt troià triomfant. En realitat no aconseguiren capgirar res de la política de convivència cultural i

(67) Segons González Calleja, aquesta fou una de les causes del fet que alguns estudiants catalans que fins aleshores havien recolzat el fuisme decidissin abandonar-lo i adherir-se a l'estratègia nacionalista catalana (González Calleja, 2009, p. 144-145).

lingüística que s'havia instaurat a la Universitat. Molts factors –especialment polítics– acabaren actuant en contra seu.

A principis de maig de 1932 començaren les discussions a les Corts de Madrid de l'Estatut d'autonomia de Catalunya i havia de ser en aquesta llei on es definís definitivament el model d'Universitat. Els esforços per arribar a un acord per part dels sectors moderats del republicanisme català i el de la resta de l'Estat, en aquest cas liderat per Manuel Azaña, president del govern, neutralitzà novament els sectors més radicals tant d'un costat com de l'altre. L'Estatut, que s'aprovà el setembre de 1932 amb la satisfacció gairebé unànime de tots els partits polítics catalans, ratificà el model d'Universitat única, bilingüe i autònoma⁶⁸. Sembla que fou Bosch-Gimpera qui convencé personalment al govern català, sobretot a través del conseller de Cultura Ventura Gassol, de la necessitat d'acollir-se a la fórmula conciliadora que suposava la creació de la nova Universitat Autònoma i col·laborés a abandonar les posicions rupturistes com la que suposava la defensa d'una Universitat exclusivament catalana (Gracia, 2011, p. 248), ja fos acceptant la coexistència amb una segona Universitat depenent de l'Estat –com demanava Rovira Virgili el 1931–, ja fos rebutjant rotundament aquesta coexistència –com exigia Rossell Vilar. Així mateix no es pot menysvalorar el paper que jugà en aquesta entesa estatutària la major part del grup de la minoria catalana a Madrid, encapçalat per Lluís Companys, i del qual formava part també Josep Xirau, l'institucionista català Jaume Carner –en aquell moment ministre– i –atenció!– el líder fuista Antoni M. Sbert (Pomés, 2019). Per la part catalana, només el nacionalisme més radical s'oposà frontalment tant a l'article de l'Estatut relacionat amb l'educació com al conjunt de l'Estatut. Tanmateix, en ambdós casos, l'únic vot crític català, en el primer cas votant en contra i en el segon amb una abstenció, fou el del diputat Carrasco Formiguera. En el sector de l'ensenyament, el nacionalisme acusà Joaquim Xirau i els seus col·laboradors més pròxims de totes les renúncies que el grup parlamentari català hagué de fer per aconseguir l'entesa estatutària (Xirau, J., 1986, p. LI).

D'acord amb l'Estatut, el juny de 1933 es va aprovar el decret d'autonomia de la Universitat de Barcelona, la qual es convertí a partir d'aquell moment en Universitat Autònoma de Barcelona, i al mes següent es constituí el Patronat, format paritàriament per membres triats pels governs de Madrid i de la Generalitat, que hauria de regir la nova universitat. Els noms dels professors catalans (així com la resta) escollits per formar part d'aquest Patronat tornava a indicar una clara tendència –i en aquest cas més que mai– favorable al model universitari boschgimperista: Joaquim Balcells (que quedà com a secretari), Pompeu Fabra, August Pi Sunyer, Antoni Trias i Josep Xirau. Tots ells, potser excepte Fabra, havien defensat explícitament i activa el model bilingüista. Per part castellana hi havia Cándido Bolívar, Domingo Barnés, Américo Castro, Antonio García Banús i Gregorio Marañón⁶⁹. Aquest Patronat va redactar i aprovar l'Estatut d'Autonomia universitari, el qual, en l'article tres del títol primer, deia que la UAB «acollirà en recíproca convivència les llengües i cultures castellana i catalana en igualtat de drets per a professors i alumnes, sobre la base del respecte a la llibertat dels uns i dels altres per a expressar-se en cada cas en la llengua que prefereixin» (Ribas, 1976, p. 77). Al desembre d'aquell any

(68) De fet, l'article 7 d'aquest Estatut preveia que la Generalitat quedava facultada per demanar o bé la creació d'una universitat pròpia que coexistiria amb la universitat de l'Estat, que es mantindria, o bé la concessió d'un Estatut d'Autonomia per a la UB. Però, dins el pacte polític que suposà la redacció d'aquest article, ja es preveia que la Generalitat optaria per aquesta segona opció.

(69) Trias fou escollit pel govern de l'Estat i Barnés per la Generalitat. Fou una decisió conjunta per mostrar el clima de bona harmonia i col·laboració entre aquestes dues institucions que presidia aquell inici de la UAB.

s'elegiria Bosch-Gimpera com a rector (amb 88 vots favorables de 104 i amb una molt bona acollida a la premsa i al conjunt del país) (Bosch-Gimpera, 1980, p. 166; Larios, 2017, p. 172) i Joaquim Xirau com a degà de la seva facultat, la més dinàmica en aquell moment políticament: la de Filosofia i Lletres; la que més es resistí a l'assalt nacionalista.

Tot plegat significà un important fracàs per al moviment estudiantil nacionalista. Sols aconseguí que l'estatut universitari reconegués la FNEC com a únic representant oficial dels estudiants. No fou poca cosa, tot i que a la pràctica ja exercia aquest paper des de la desaparició de la FUE. Tanmateix aquest reconeixement no neutralitzà ni molt menys el xirauisme estudiantil. Per una banda aquest, a través de nous líders com Salvador Espriu, Rosselló-Pòrcel i Amàlia Tineo, però també Josep Mª Corredor Pomés, Ricard Boixeda i Pere Pericay, es pogué refugiar sobretot en l'associació professional d'estudiants de Filosofia i Lletres⁷⁰. Per altra banda, les promocions xirauistes que es començaren a llicenciar el 1932 –aquest any acabà la carrera la ferma *generació del 1932*, de la qual tant parlà Jordi Maragall (Maragall, 1986): Sugranyes, Calsamiglia, Rubert, Domènec Casanovas, Farré Codina, el mateix Maragall...– no es desvincularen ni molt menys de la Universitat, sinó que la majoria d'ells fins refermaria la relació amb ella amb l'ajuda de Joaquim Xirau: el Seminari de Pedagogia o els Instituts-Escola, com a pas previ per exercir la docència a la Universitat, foren els pilars per mantenir viva la connexió amb aquell espai idíl·lic que suposà per a tots ells aquell centre universitari. Alguns fins treballarien en organismes administratius de la nova UAB. Aquest fou el cas de Sugranyes i Rubert, els quals exerciren de secretaris del Patronat fins a l'esclat de la guerra.

Espriu, Tineo i Rosselló, tres inseparables amics, foren ben segurament els més resistents puntals barcelonins de l'esperit fuista entre 1933 i 1935. A banda de mantenir la direcció de l'Associació professional d'estudiants de la facultat allunyada de les mans de la FNEC, estigueren al capdavant de l'organització d'importantes iniciatives que sorgiren del govern de Madrid i que tingueren l'oposició nacionalista catalana, com la del famós creuer universitari pel Mediterrani del 1933 o la celebració de la Universitat Internacional d'estiu de Santander a partir també del mateix any. Aquests esdeveniments, entre altres coses, feren mantenir ben viva la germanor entre estudiants i intel·lectuals catalans i de la resta d'Espanya que el fuisme havia intentat promoure des de la seva fundació. Rosselló, a més, va col·laborar en certes iniciatives culturals des de la Residència d'estudiants barcelonina, la qual, com veurem, funcionà com un resistent contrafort xirauista més de l'àmbit universitari que el sindicat nacionalista no pogué controlar.

El prestigi acadèmic d'aquests tres fermes xirauistes,⁷¹ així com el derivat dels primers èxits literaris d'Espriu i Rosselló, col·laboraren en el seu reconeixement per part dels seus companys a l'hora de confiar en ells com a representants sindicals seus. Espriu, que serà el més criticat dels tres pels nacionalistes, especialment per Raimon Galí, entrà com a representant dels estudiants a la junta de la facultat el febrer de 1933 i alhora, durant el mateix any, fou elegit per una banda president de l'Associació professional d'estudiants

(70) A la facultat de Dret el nou representant xirauista seria Ramón Ribé Ciurana, que, tal com hem dit, fou president de l'Associació d'alumnes d'aquesta facultat almenys durant el curs 1932-33. Ribé comptà almenys amb el suport del ferm fuista Ignasi Agustí, el qual era de la mateixa promoció que Espriu i Rosselló. Agustí fou el bibliotecari de la mateixa junta que presidí Ribé (*La Vanguardia*, 4-12-1932, p. 4; 3-3-1933, p. 8).

(71) Tineo i Rosselló es llicenciaren respectivament el 1934 i 1935 amb premis extraordinaris. Rosselló obtingué la màxima nota de summa cum laude i al setembre guanyà el premi Rivadeneyra destinat als millors alumnes (Mas, 2003, p. 39; Delor, 1993, p.15).

de la facultat i per l'altra representant dels estudiants a la Junta Universitària. L'any següent l'acompanyaran Tineo i Rosselló en les juntes de facultat. Aquest últim alhora exercí de secretari de l'esmentada associació de la facultat mentre Espriu en fou president (Fullola i Gracia, 2010, p. 55, p. 63-64; Gracia i Fullola, 2006, p. 58; Fulcarà 2011, p. 151; Galí, R., 2004, p. 188-189). Quan aquests tres no pogueren ja mantenir aquests càrrecs sindicals a partir de 1935 perquè havien acabat els seus estudis,⁷² foren substituïts d'alguna manera per a aquestes mateixes funcions pels xirauistes –membres del club– Josep Mª Corredor, Ricard Boixeda i Pere Pericay. Aquests entraren a formar part de la junta de la mateixa Associació professional d'estudiants (el primer com a vicepresident, el segon secretari i el tercer tresorer) (*La Vanguardia*, 15-11-1935, p. 13).

L'organització del *mític* i fantàstic creuer de 1933 i la celebració de la Universitat Internacional d'estiu de Santander foren una mostra evident del que significà aquella hegemonia nacionalista dins l'estudiantat. Per una banda testimoniaren la contundència del molt trist rebuig nacionalista a tot el que pogués significar el fet d'estrènyer o tornar normalitzar –en relació al temps de l'hegemonia fuista– les relacions amb la Universitat de Madrid. Però per altra banda mostraren la viva resistència del sector estudiantil boschgimperista davant la força del nacionalisme i de com era en l'entorn de Xirau on aquesta resistència era més forta. La FNEC es mantingué al marge d'aquestes activitats, que es convertiren en uns dels símbols de la renovació de la universitat espanyola durant la República i que foren tremendament fructíferes en molts sentits, entre ells per a l'establiment de profundes relacions entre creueristes madrilenys i catalans que duraren tota la vida⁷³. Per això es parlà d'un autèntic «somni d'una generació» (Gracia i Fullola, 2006). L'expressió no és exagerada⁷⁴. La idea havia partit de l'institucionista Fernando de los Ríos, ministre d'Instrucció Pública (1931-33), que va comptar amb la màxima col·laboració de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Madrid, especialment del seu degà García Morente. Aquest assumí la direcció del projecte i de l'activitat (Gracia i Fullola, 2006, p. 381-182). Es tractava d'una proposta educativa molt renovadora. Durant 48 dies es visitaria els principals jaciments arqueològics que hi ha al voltant de tota la Mediterrània (a Tunísia, Egipte, Grècia, Palestina, Itàlia...) i conviurien feliçment durant unes setmanes estudiants fonamentalment de les Universitats de Madrid, Barcelona i València. Mentre Madrid es va bolcar de ple en el projecte aportant la gran majoria dels 190 viatgers, Barcelona –la ciutat d'on va sortir el creuer– aportà només 20 persones⁷⁵, entre estudiants i professors. Sols Xirau i els seus principals deixebles del moment s'implicaren de ple en l'organització de la participació barcelonina. Aquests aconseguiren subvencions de la Generalitat i de l'Ajuntament de Barcelona. El professor figuerenc presidí la comissió catalana de l'organització. Espriu en formà part com a representant dels alumnes i també com a representant de la secció de Clàssiques. El seu amic Rosselló ho serà de la de Literatures

(72) Espriu es llicencià en Dret també el 1935 i, malgrat que no acabà els estudis fins al juny de 1936 (quan va llicenciar-se d'Història Antiga), entre 1934 i 1935 estigué uns mesos desvinculat de la Universitat per realitzar el servei militar.

(73) Gracia i Fullola parlarien de «nuevas amistades que ni aún el exilio tras la contienda civil pudo borrar; es el caso de Carlos Robles Piquer y G. Díaz-Plaja y Concepción Taboada, o la de García Bellido con Pericot... Roselló-Pòrcel trabó una excelente relación con Julián Marías» (Gracia i Fullola, 2006, p. 330). També fou molt profunda la d'aquest últim amb Amàlia Tineo.

(74) Podríem oferir moltes evidències d'aquesta afirmació. Una, que no ens sembla anecdòtica, fou el fet que el 1943 els creueristes catalans celebraren el desè aniversari del creuer reunint-se en un restaurant de Barcelona.

(75) Segons el llibre de Gracia i Fullola (2006, p. 62-65), foren 19 les persones procedents de la UB que participaren en el creuer. Però, involuntàriament, els autors no comptaren el xirauista Domènec Casanovas. Aquest apareix en el mateix llibre (entre les pàgines 314 i 315) en una fotografia realitzada el 13-7-1933 junt a las caríatides del Partenó. Dec aquesta informació a Ana Díaz-Plaja. L'hi agraeixo.

modernes. Per altra banda els xirauistes Francesc Gomà i Domènec Casanovas també assumiren responsabilitats en l'organització malgrat que el primer dels dos no pogué fer finalment el viatge. Tampoc Xirau i Bosch-Gimpera es pogueren embarcar a última hora per culpa d'importants compromisos, a pesar que s'ho van proposar. Aquest últim havia d'encapçalar la delegació catalana. En definitiva, sols van poder gaudir d'aquest viatge històric sis xirauistes estrictes: Espriu, Rosselló, Tineo, Farré Codina, Casanovas (que en aquell moment ja era professor ajudant de la UB) i José García López, el qual, recordem, fou un ocasional del club Xirau. Però aquests sis representaren gairebé una tercera part de tots els barcelonins. Per altra banda cal tenir present que aquests sis eren pràcticament tots els d'aquest club (si prenem la referència de la llista del 1936) que estaven en condicions de fer el viatge exceptuant Pere Pericay i Ricard Boixeda (dels quals desconeixem els motius de la seva no inscripció)⁷⁶. La resta de xirauistes, o bé ja s'havien llicenciat o bé cursaven carreres per a les quals el viatge els resultava poc atractiu. En realitat s'havia plantejat el creuer com a una activitat didàctica per a alumnes clarament de lletres⁷⁷.

Tanmateix també pogueren viatjar altres catalans pròxims ideològicament en molts sentits a Xirau, a Bosch-Gimpera i al fuisme com Guillem Díaz-Plaja, Jaume Vicens Vives, Lluís Pericot i Mercè Muntanyola. Els dos primers eren al 1933 dos joves professors de secundària (d'un Institut-Escola) molt vinculats amb la Universitat, de la qual també serien ben pròximament professors ajudants. I s'encarregarien precisament d'organitzar els creuers del 1934 i 1935 (encara que aquests cops amb l'assistència única d'estudiants barcelonins). Ambdós eren fermes defensors de la reforma educativa a tots els nivells que Xirau dirigia i de la política lingüística que s'implantà a la UB. Per altra banda Pericot i Muntanyola eren ja dos deixebles importants de Bosch-Gimpera. Pericot seria un dels nous professors de la UAB a partir del curs 1933-34. Muntanyola era de la mateixa promoció d'Espriu i Rosselló i va ser íntima amiga d'aquests, en especial del primer.

Les diferents celebracions de la Universitat d'estiu de Santander, del 1933 al 1936, també atragueren una atenció especial dels que formaven el cercle de Xirau. Novament foren aquests els principals representants catalans d'una activitat organitzada des de Madrid. No faltaren en cap de les quatre edicions celebrades durant la República (Madariaga i Valbuena, 1981, p. 74, p. 140, p. 177, p. 256). El mateix Joaquim Xirau participà en la primera edició, la de 1933, juntament amb el també professor de la UB Emili Mira –un dels principals col·laboradors del professor figuerenc en el Seminari de Pedagogia i en la *Revista de Psicologia i Pedagogia*–, en un curs titulat «La técnica: su esencia y sus problemas»⁷⁸. Ambdós professors catalans tornarien a intervenir en l'edició del 1935, en aquest cas en un seminari dedicat a l'estat de la psicologia aplicada a l'educació, la medicina i la indústria. Un altre important professor col·laborador de Xirau, en aquest cas a la secció de filosofia de la UB, l'alemany P. L. Landsberg, participà en l'edició santanderina de

(76) Aquests motius podien ser perfectament de caràcter econòmic. Malgrat les beques, molts alumnes no s'hi pogueren inscriure per motivacions econòmiques.

(77) Tots els creueristes barcelonins cursaven o havien cursat carreres de lletres excepte Francesc Adell Ferrer, que havia estudiat Dret, i Joan Capdevila, que havia estudiat Ciències. Però aquests dos ja estaven llicenciats.

(78) Mira fou el director d'aquesta revista i Xirau el sotsdirector. Ambdós foren dos grans col·laboradors en els camps de la pedagogia i la psicologia (Vilanou, 2007, p. 134).

1936⁷⁹. Pel que fa als *deixebles*, el 1933 hi participaren Jordi Udina i Eduard Nicol⁸⁰ i el 1934 Roura-Parella, Rosselló, Tineo i novament Nicol. Roura, que ja era aquell any professor de la UAB i que, segons Conrad Vilanou, era el deixeble predilecte de Xirau, impartí un curs que titulà «La educación viva» (Abraham i Rosselló, 1999, p. 54; Colledemont i Vilanou, 1997, p. 13-14; Vilanou, 2007, p. 135). Tineo i Rosselló aprofitaren aquella estada per reforçar amistats, com la de Julián Marías, que havien contret en el creuer de l'any anterior, i conegueren o intensificaren la relació amb nombrosos intel·lectuals castellans durant el mes que durà aquella edició: Unamuno, García Lorca, Gerardo Diego, Pedro Salinas, Dámaso Alonso o Jorge Guillén⁸¹. Especialment fructíferes foren les relacions entre Rosselló i Alonso. Aquest convenceria al mallorquí perquè anés a Madrid a fer el doctorat al 1935. Alonso l'ajudaria i el protegiria durant l'estada en aquesta capital (Mas, 2003, p. 38-39).

Probablement aquests dos escriptors es conegueren anteriorment a la Residència d'estudiants de Barcelona quan el castellà feu de professor a la UB. Aquesta residència exercí el seu paper dins el projecte de la Universitat de la *convivència*. Xirau havia procurat recrear-hi l'ambient cultural institucionista madrileny des del 1929 (Vilanou, 2007, p. 116). Certament es convertí als anys trenta, en bona mesura, en un nucli xirauista –i fins fuista (recordem que Sbert en seria un resident important)– tampoc gaire estimat pel nacionalisme estudiantil. S'hi hostatjaren molts professors de fora de Catalunya convidats i contractats per fer cursos universitaris així com també dirigents fuistes que viatjaren a Barcelona per a gestions o activitats del sindicat. I allí conviuriem amb estudiants i també professors catalans que col·laboraren directament amb aquella Universitat. Com a alumnes, van ser residents importants els xirauistes Rosselló, que s'hi hostatjà des del 1930 fins la seva mort al 1938, Miguel Ángel Marín i José García López. També Eduard Valentí i Fiol. Com a professors cal destacar Joan Roura-Parella, Joan Mascaró, Gabriel Alomar i Miquel Ramon Ferrà. Els dos últims foren professors de la UAB entre 1934 i 1936. Tots quatre –tal com ja hem assenyalat– tingueren relació directa amb el club Xirau. Alomar i Ferrà, ambdós mallorquins, compartiren posicions ideològiques i fins projectes culturals i sindicals amb Rosselló. Ferrà va ser director de la Residència durant els anys 30 mentre que Rosselló estaria al capdavant de diverses iniciatives culturals d'aquest mateix centre. Potser la més important fou la direcció de les Edicions de la Residència d'Estudiants que va assumir en plena guerra, al 1937. Però també participà en altres plans importants com el fallit projecte de creació d'una residència-escola dedicada al segon ensenyament (Delor, 1993, p. 21). Alhora assumí un càrrec indirectament relacionat amb la Residència: fou el primer secretari de l'Oficina d'Informació Internacional, un centre adscrit a l'Institut d'Acció Social Universitària i Escolar de Catalunya (Fulcarà, 2011, p. 76, p. 80-81, p. 90-91, p. 147). Aquest Institut, que fou creat per la Generalitat el 1933 i seria dirigit per Sbert, es faria càrrec de la Residència i de les beques universitàries (Bosch-Gimpera, 1980, p. 184).

(79) Sobre la relació de Landsberg amb Xirau i el seu cercle vegeu Maragall, 1985, p. 246-263 i també Escribano, 2015.

(80) En l'edició del 1933 hi participaren també altres estudiants catalans que no pertanyien a l'òrbita xirauista estricta: Ignasi Vidal Guitart, Jordi Sirera Jené, Joaquim Viola Sauret, Pere Barceló Torrent, Jaume Massons Esplugas, Jaume Vilallonga Garriga, Concepció Salvat Bonmartí, Josep M. Claret Rubira i Antoni Ibot León (Albert, 2007, p. 26).

(81) Guillén havia participat en alguna sessió del club Xirau i possiblement per això ja el coneixien. A més, era força amic de Xirau. S'havien conegut a Anglaterra en l'estada que tots dos hi van realitzar el 1930. També en aquesta estada Guillén es relacionà força amb els xirauistes Mascaró i Concepció Casanova (Mosquera, 2000, p. 57-58).

Sbert i Rosselló, a través d'aquest Institut d'Acció Social, de l'Oficina d'Informació Internacional i de la mateixa Residència, potenciaren intercanvis amb la Residència d'Estudiants de Madrid així com amb d'altres institucions semblants de països europeus i americans. Això facilità les estades a Madrid i a l'estranger d'estudiants barcelonins, en especial de deixebles de Xirau, que, seguint l'exemple o el consell del seu mestre, decidiren acabar o ampliar els seus estudis en altres universitats. A Madrid hi anaren, per exemple, Rosselló, Nicol (aquests dos hi feren el doctorat quan ja no era obligatori fer-lo a la Universitat Central) (Bilbeny, 1985, p. 227-230), Josep Font Trias,⁸² Sugranyes, Tortella (Sugranyes, 1998, p. 55), Corredor (*La Vanguardia*, 8-5-1934, p. 24) o Roura-Parella (hi passà sis anys)⁸³. Per altra banda, aquest últim, Tineo i García Bacca pogueren estudiar a Alemanya; Argullós, Sugranyes i Pérez-Vitoria a Itàlia; i Mascaró, Concepció Casanova i Maragall a Anglaterra (Domènech, 1998, p. 180-181). Tots ells obtingueren beques, especialment de la institucionista *Junta para Ampliación de Estudios*⁸⁴.

Cal dir que aquests ajuts econòmics estigueren en relació amb les notes brillants que havien aconseguit durant la carrera. Molts dels membres del club xirauista foren excel·lents estudiants i aconseguiren premis extraordinaris de llicenciatura. Ho hem vist en els casos de Rosselló i Tineo. També els aconseguiren Sugranyes, Maragall, Calsamiglia, Nicol, Casanovas, Font, Udina, Rubert i Tortella (*La Vanguardia*, 23-11-1932, p. 7; 23-10-1933, p. 9).

Alhora aquests premis i beques facilitaren el seu posterior accés a la docència a la mateixa Universitat o, com a pas intermedi, als Instituts-Escola. Tanmateix no es pot amagar que els importants càrrecs que Xirau ostentà sobretot a partir de 1933 –degà de la Facultat, director del Seminari de Pedagogia i president del Consell del segon ensenyament (el vicepresident del qual fou Bosch-Gimpera)– també li permeteren afavorir la continuïtat de la vinculació dels seus principals deixebles –agrupats, de fet, al seu club– a la Universitat més enllà de les seves llicenciatures. Sobretot a través del pas pels tres Instituts-Escola que es crearen a Barcelona: el Giner de los Ríos (popularment conegut com el del Parc, del 1932), el Pi i Margall (al carrer Balmes, del 1933) i l'Ausiàs March (de Sarrià, també del 1933). Xirau, com a regidor de l'Ajuntament de Barcelona entre 1931 i 1934, tingué també un paper essencial en la creació d'aquests centres escolars, precisament una de les institucions cabdals –alhora que més emblemàtiques– de la política educativa i cultural de la Generalitat republicana (Domènech, 1998, p. 8-9, 22). El professor figurenc procurà tant que aquests Instituts estiguessin ben comunicats i relacionats amb el seu homòleg de Madrid (*l'Instituto-Escuela*), amb el qual s'havien inspirat, com que seguissin un model lingüístic de respecte a les dues llengües oficials de Catalunya tal com

(82) Font Trias es diplomà el 1934 en Psicologia per la Escuela Superior de Psicología y Psicotecnia de la Universitat de Madrid.

(83) En realitat Roura feu l'estada uns anys abans, entre 1917 i 1923 (Vilanou, 2012, p. 89, 96).

(84) De tots els membres i assidus del club Xirau, obtingueren una pensió de la *Junta para Ampliación de Estudios* els següents: Argullós, Casanova, Mascaró, Roura-Parella, Sugranyes, Calsamiglia i el mateix Joaquim Xirau. És molt probable, però, que Calsamiglia no pogués fer el viatge (havia d'anar a França) perquè li concediren la beca el 30 de juny del 1936 i ben aviat esclataria la guerra. Tanmateix és possible que algun xirauista més rebés també alguna altra pensió i en la documentació no consti. Demanaren beca, a banda dels esmentats, Jordi Maragall (al 1933 per a Alemanya i al 1936 per a Cambridge), Nicol (al 1936 per a Oxford), Rubert (al 1933 per a Alemanya), Tortella (al 1933), Udina (al 1935 per a París) i García Bacca (al 1936 per a Berlín). Aquest ja havia estudiat anteriorment ciències físiques i matemàtiques a Munich i Maragall havia fet un curs d'estiu el 1931 a la Universitat de Londres (Expedients personals de l'arxiu digital de la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas).

s'estava aplicant a la Universitat. Potser per aquestes dues raons Xirau beneí el nomenament de l'excel·lent químic i pedagog Josep Estalella com a director del primer Institut-Escola. Aquest havia estat entre 1919 i 1921 director dels ensenyaments de física i química de l'*Instituto-Escuela* de Madrid. Aquestes connexions amb la capital d'Espanya feu afirmar al nacionalista Raimon Galí, tot intentant reprovar Xirau, que «l'Institut-Escola (...) intentava la supeditació del nostre segon ensenyament a Madrid» (Galí, R., 1985, p. 36). En canvi, foren en general molt ben acceptades pels deixebles xirauistes. Mentre Maragall s'encarregaria de fer d'enllaç entre aquests centres barcelonins i el madrileny, Sugranyes es felicitava que els Instituts-Escola barcelonins fossin bilingües: «com la nostra Universitat, els professors castellans asseguraven en castellà un sòlid coneixement de la llengua de l'Estat. Jo ensenyava català, castellà i llatí a un grup de menuts» (Sugranyes, 1998, p. 48).

Els tres Instituts-Escola que es van fundar a Barcelona estigueren molt units a la Universitat a través del Seminari de Pedagogia. En aquest Seminari s'hi donaven cursets als estudiants o llicenciats que tinguessin vocació docent. Per tant, els xirauistes que exerciren com a professors en algun d'aquests instituts (Calsamiglia, Maragall, Concepció Casanova, Rosselló, Sugranyes, Udina i Domènec Casanovas) també reberen aquests tipus de cursets. De fet, com a docents complementaris d'un Institut-Escola, tenien l'obligació de prosseguir la seva formació universitària (Domènech, 1998, p. 180)⁸⁵. Però no tots els membres del club Xirau que exerciren de professor ja als anys 30 ho feren en aquests tipus d'institut. Amàlia Tineo, Eduard Nicol i també Jordi Udina treballaren en altres instituts públics després de treure's les oportunes oposicions⁸⁶. Els dos primers havien cursat el Magisteri abans d'entrar a la Universitat de Barcelona com a estudiants. Tineo, que faria la seva tesi doctoral *–La intuición en Husserl–* sota la direcció de Xirau, esdevindria una peça clau en la renovació pedagògica catalana durant el franquisme⁸⁷.

Aquests tres últims també acabarien exercint docència a la Universitat al costat del professor figuerenc malgrat no exercir en cap Institut-Escola. De tots els que passaren pel club Xirau, exerciren de professors a la UAB, encara que tan sols poguessin ser adjunts o

(85) Alhora, Joan Mascaró i Enric Bagué, els quals ja eren docents de la UAB, també exerciren de professors en algun Institut-Escola.

(86) Udina guanyà per oposició una càtedra a l'Institut de Calatayud, però almenys el 1935 treballà en comissió de serveis a l'Institut-Escola Pi Margall (Expedient personal de Jordi Udina de l'arxiu digital de la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas).

(87) Sens dubte els principals deixebles de Xirau tingueren una veritable vocació pedagògica, influïda o no pel mateix mestre. A banda dels esmentats –i seguint el llistat xirauista del 1936–, foren mestres d'escola primària Corredor Pomés i Pere Pericay. Aquest últim seria catedràtic d'Institut a partir de 1944. També seria professor adjunt de la UB durant els anys 60 i de la nova UAB a partir dels 70. José García López també ho seria a partir del 1941. Per altra banda caldria esmentar la col·laboració docent dels membres del club xirauista amb l'Escola Normal i la de Bibliotecàries, encara que en aquests dos centres només hi exercissin de professors Mascaró, Roura-Parella i Núria Folch Pi pel que fa a la Normal i Enric Bagué i Maragall a la de Bibliotecàries. Joaquim Xirau entrà al cos docent d'aquesta Escola el 1932 i era Maragall qui el substituïa quan el professor figuerenc s'havia d'absentar de Barcelona. Per altra banda Rosselló-Pòrcel havia d'encarregar-se d'un curs a la mateixa escola a partir de 1938, però la seva mort li impedí de fer-ho (Estivill, 2016). A l'Escola de Bibliotecàries també hi exerciren de professors companys o amics de la Universitat pròxims al grup xirauista com Marçal Olivar Daydí, Joan Petit Montserrat o Mercè Muntanyola. Aquests tres havien estat alumnes de Xirau i havien també participat o simpatitzat amb el fuisme. Petit era, a més, correligionari polític d'aquest professor. Milità a la Unió Socialista. Petit i Olivar foren també professors de l'Escola Normal de la Generalitat i d'algun Institut-Escola.

bé ajudants, Maragall (1934-38),⁸⁸ Jordi Udina (1932-36), Nicol (1934-37), Tineo (1938), Calsamiglia (1932-39), Domènec Casanovas (1932-35), Mascaró (1934-37), Roura-Parella (1933-37), García Bacca (1934-39), Núria Folch Pi (1937?-39), Josep Font (1932-?), Tortella (1933-?), Pérez-Vitoria (1936-82), Alexandre Argullós (1932-?) i M. A. Marín⁸⁹. Excepte els sis últims, quatre dels quals eren de Dret, la resta també van impartir cursos al Seminari de Pedagogia, almenys durant els cursos 1934-35 i 1935-36, al costat de catedràtics molt reconeguts tant de Barcelona com de la resta d'Espanya i d'Europa (*La Vanguardia*, 3-10-1934, p. 7; 15-10-1935, p. 12). Jordi Udina i Jordi Maragall (aquest a partir de 1935) van exercir de secretaris d'aquest important Seminari. Els deixebles xirauistes de la Facultat de Dret més aviat van col·laborar en el Seminari d'Estudis Polítics, que va començar a dirigir Josep Xirau al curs 1934-35 i que almenys es mantingué fins al 1936 (*La Vanguardia*, 7-3-1936, p. 10). Hi van impartir cursos Sugranyes, Rubert, Tortella i, encara que no de Dret, sinó de Lletres, Domènec Casanovas.

A mode d'epíleg. La sorprenent evolució boschgimperista de la FNEC

L'èxit de l'assalt estudiantil nacionalista del 1932 va poder fer perillar, almenys teòricament, la beneficiosa aliança entre el professorat boschgimperista i el moviment estudiantil. El nou sindicat d'estudiants hegemònic, la FNEC, va néixer qüestionant durament el model d'Universitat bilingüe que s'implantà el 1931. Però, tal com hem vist, ni aquest model es modificà per a res ni, almenys a causa del nacionalisme estudiantil, el conjunt de les reformes docents va retrocedir. De fet, aquesta federació no s'oposà per a res – deixant de banda la qüestió lingüística – a aquestes reformes. I sense perdre mai els trets nacionalistes que la distingiren de l'antiga FUE, va anar perdent gradualment el cert caràcter rupturista amb el que havia nascut i més aviat procurà buscar espais de consensos amb el boschgimperisme. Un d'ells fou l'espai de la convivència política i sindical estudiantil dins la Universitat. La FNEC sens dubte col·laborà en alguna mesura a fer de la UAB una de les universitats d'Espanya que presencià, en aquells anys tan convulsos, menys enfrontaments violents entre faccions polítiques estudiantils oposades.

Força paradoxalment, i malgrat tot el que hem explicat, la FNEC acabà sent un dels suports més importants del govern universitari de Bosch-Gimpera i del que se'n va dir a partir de 1933 el model mixt d'Universitat (perquè estava regida per un Patronat que representava alhora els interessos de la Generalitat i de l'Estat)⁹⁰. A ningú se li escapava, però, que el nom de *model mixt* feia referència també al model de convivència lingüística. Diversos factors expliquen aquesta *sorprenent* evolució de la FNEC. No podem aprofundir en cap d'ells. Formaria part d'un altre estudi. Els esmentarem ben esquemàticament:

- Els èxits del conjunt de les reformes (inclosa la lingüística) que es van implantar des del mateix 1931 van ser inqüestionables. I fins i tot el model bilingüista, com ja hem

(88) A l'octubre de 1932 se'l nomenà ajudant de la càtedra de Pedagogia de la UB i exercí aquest càrrec durant tot el curs 1932-33 (Expedient personal de Jordi Maragall de l'arxiu digital de la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas).

(89) Per altra banda José García López constava l'octubre de 1936 com a ajudant del Seminari de Llengua i Literatura castellana (Gracia i Fullola, 2006, p. 65).

(90) August Pi Sunyer arribà a dir que la FNEC va ser realment «el suport més generós i desinteressat del Patronat Universitari» (Galí, A., 1983, p. 228).

comentat, no generà cap problema més enllà de casos anecdòtics. Oposar-se al govern de la Universitat en una qüestió –com la lingüística– que anava tan lligada a la nova política general que caracteritzà aquell centre era complicadíssim.

- Des de la victòria electoral de la FNEC a l'abril de 1932, diferents conjuntures van afavorir la formació de grans consensos polítics que neutralitzaren les reivindicacions rupturistes d'aquest sindicat. En primer lloc la ja comentada negociació i aprovació de l'Estatut català entre la primavera i l'estiu d'aquell any; després, ja al 1933, la negociació per a l'autonomia universitària, la formació del Patronat i la redacció per part d'aquest d'un estatut universitari; a finals d'aquell any, la victòria de les dretes al govern de Madrid i la posterior política de restricció autonòmica (tant en política territorial com universitària). Aquesta nova i hostil situació política va provocar que la FNEC tanqués files a favor del rectorat i del Patronat. Quan la situació s'agreujà amb els fets d'octubre de 1934 i la posterior repressió (el govern central suspengué el Patronat i empresonà a alguns membres d'aquest, inclòs el rector Bosch-Gimpera i Josep Xirau, al·legant una suposada participació en la revolta), la FNEC s'entregà incondicionalment en la defensa del Patronat i dels representants universitaris represaliats.
- Bosch-Gimpera, primer com a degà de la Facultat de Filosofia i Lletres i després com a nou rector a partir de finals de 1933, optà sempre per mantenir una relació de cordialitat amb el nou sindicat nacionalista. Fins i tot defensà el seu reconeixement oficial a partir de l'autonomia universitària. El nou estatut universitari, que reconegué el dret de la FNEC a la representació exclusiva de tots els estudiants, col·laborà a la integració d'aquest sindicat al nou *statu quo* universitari.
- També els deixebles de Xirau acabaren optant per reconèixer el nou sindicat i fins col·laborar-hi. En primer lloc en càrrecs de gestió dins la nova federació estudiantil. En aquest sentit destacà Francesc Gomà, un dels deixebles més reeixits de Xirau (Vilanova, 2007, p. 132)⁹¹. Estigué dins juntes de la FNEC almenys durant els anys 1934 i 1935. Altres xirauistes com Sugranyes, Rubert i Ramon Ribé acceptaren participar en comitès d'activitats importants organitzades pel sindicat nacionalista com ara un congrés universitari o bé un saló d'artistes universitaris (*La Vanguardia*, 7-4-1933, p. 13; Figueras, 2005, p. 76, p. 83, p. 91).

La notòria i progressiva moderació de la FNEC en relació als seus postulats inicials i aquesta col·laboració d'antics membres fuistes amb ella feu afirmar a Sbert al 1934 que «la FUE continuava a la UAB, però amb un nom diferent, el de la FNEC». Fins i tot, pocs mesos abans d'esclatar la guerra, la federació nacionalista encetà relacions d'amistat i esperit de col·laboració amb estudiants espanyols no catalans de la *Unión Federal de Estudiantes Hispanos*. S'organitzaren unes representacions teatrals conjuntes de la FNEC amb l'agrupació La Barraca d'aquesta Unió Federal, creada per Garcia Lorca. El sindicat nacionalista fins s'adherí a l'Agrupació Universitària Espanyola pro Societat de Nacions quan aquesta es constituí l'abril del mateix 1936 (Figueras, 2005, p. 70, p. 122, p. 125).

No fou gens estrany que elements descontents d'aquesta deriva *fuista* de la FNEC decidissin crear un nou sindicat autènticament nacionalista. Va ser així com, a principis

(91) Raimon Galí afirma que Gomà fou clau per aconseguir la difícil adhesió de l'Associació d'Estudiants de Filosofia i Lletres a la FNEC (Galí, R., 2004, p. 62-63).

de 1935, un grup minoritari d'estudiants creà el Bloc Escolar Nacionalista. Aquest, en col·laboració amb la Federació de Joves Cristians, obtingué el triomf en les eleccions a la majoria de facultats al curs 1935-36 (Siguán, 1993, p. 15-16). L'antixirauista acèrrim Raimon Galí va ser el cap principal d'aquest Bloc a la Facultat de Filosofia i Lletres. Però tampoc aquest nou sindicat, almenys fins al 18 de juliol de 1936, pogué modificar en res la ferma obra de convivència cultural que Bosch-Gimpera i Xirau havien col·laborat a assentar a la Universitat des de 1928. Només la guerra, en bona mesura, i el franquisme, ja completament, aconseguiren devastar-la. Tanmateix, romangué la llavor sembrada, els fruits de la qual serien sens dubte ben valuosos unes dècades més tard. Certament va ser així amb la col·laboració de la feina que, a l'interior del país o a l'exili, continuaren fent durant tot el franquisme, sovint en silenci i sense cap o gaire reconeixements, cadascú des del seu camp d'acció, bona part dels deixebles xirauistes i del boschgimperisme en general. Ells ajudaren a salvar la continuïtat de la cultura de la concòrdia i convivència a Catalunya, a impedir que es perdés la meravella que ells mateixos havien col·laborat a crear i difondre almenys entre 1928 i 1936.

Referències

- Abraham, X. i Rosselló, P. (1999) *Bartomeu Rosselló-Pòrcel: a la llum*. Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma.
- Albert, J. (2007) *Xavier Zubiri i Catalunya*. Barcelona, Universitat Ramon Llull.
- Balcells, A. (1985) *Rafael Campalans, socialisme català*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Ben-Ami, S. (1990) *Los orígenes de la Segunda República española. Anatomía de una transición*. Madrid, Alianza Universidad.
- Bilbeny, N. (1985) *Filosofia contemporània a Catalunya*. Barcelona, Edhasa.
- Bosch-Gimpera, P. (1980) *Memòries*. Barcelona, Edicions 62.
- Bosch-Gimpera, P. (1996) *El problema de las Españas*. Málaga, Algazara.
- Broggi, M. (2001) *Memòries d'un cirurgià: 1908-1945*. Barcelona, Edicions 62.
- Calafat, M. (2016) *El pensament pedagògic a l'obra de Joan Mascaró i Fornés*. Palma de Mallorca, UIB, tesi doctoral.
- Cepeda, J. (1985) *Los movimientos estudiantiles (1900-1936)*. Madrid, CSIC.
- Cirici, A. (1973) *El temps barrat*. Barcelona, Destino.
- Claret, J. (2003) *La repressió franquista a la Universitat catalana*. Barcelona, Eumo.
- Collelldemont, E. i Vilanou, C. (1997) *Joan Roura-Parella. En el centenari del seu naixement (1897-1983)*. Barcelona, Universitat de Barcelona.
- Delor, R.M. (1993) *La mort com a intercanvi simbòlic. Bartomeu Rosselló-Pòrcel i Salvador Espriu: diàleg intertextual (1934-1984)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Delor, R.M. (1993) *Salvador Espriu, els anys d'aprenentatge, 1929-1943*. Barcelona, Edicions 62.
- Deulofeu, J. (1932) *A propòsit de la catalanització de la Universitat de Barcelona: conferencia pronunciada en catalán el 22 de abril, en el Ateneo Barcelonés*. Barcelona.
- Domènech, S. (1998) *L'Institut-Escola de la Generalitat i el doctor Josep Estalella*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- Escribano, X. (2015) «Paul Ludwig Landsberg, a Knight Errant of the Spirit in Barcelona». *Journal of catalan intellectual history*, núm. 9-10, p. 9-34.
- Estivill, A. (2016) *Qui era qui a l'Escola de Bibliotecàries: notícies biogràfiques del professorat (1915-1972)*. Barcelona, Universitat de Barcelona.
- Fernández Soria, J.M. (1995-96) «La educación popular entre la reforma y la revolución social. La Federación Universitaria Escolar (F.U.E.)». *Historia de la Educación. Revista Interuniversitaria* (Universidad de Salamanca), vol. XIV-XV, p. 397-416.
- Figueras, A. (2005) *Història de la FNEC*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Fulcarà, M.D. (2011) *La Residència d'Estudiants de Catalunya (1921-1939)*. Barcelona, Universitat de Barcelona.
- Fullola, J.M. i Gracia, F. (2010) «Salvador Espriu i la Universitat de Barcelona. D'arqueòleg frustrat a Doctor honoris causa». *Indesinenter. Anuari Espriu*, núm. 5, p. 47-77.
- Galí, A. (1983) *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*, Llibre IX. *Ensenyament universitari*. Barcelona, Fundació A.G.
- Galí, R. (1985) *Signe de contradicció (1) La Catalunya d'en Prat*. Barcelona, Barcelonesa d'Edicions.
- Galí, R. (2004) *Memòries*. Barcelona, Proa.
- González Calleja, E. (2005) *La España de Primo de Rivera. La modernización autoritaria, 1923-1930*. Madrid, Alianza Editorial.
- González Calleja, E. (2009) *Rebelión en las aulas. Movilización y protesta estudiantil en la España contemporánea, 1865-2008*. Madrid, Alianza Editorial.
- Gracia, F. i Fullola, J.M. (2006) *El sueño de una generación. El crucero universitario por el Mediterráneo de 1933*. Barcelona, Universitat de Barcelona.
- Gracia, F. i Fullola, J.M. (2008) «De l'esperança a la desfeta» a J. Casassas, F. Gracia i J. M. Fullola (Coord.), *La Universitat de Barcelona. «Libertas perfundet omnia luce»*. Barcelona, Universitat de Barcelona, p. 48-99.
- Gracia, F. (2011) *Pere Bosch Gimpera. Universidad, política, exilio*. Madrid, Marcial Pons.
- Jiménez Landi, A. (1996) *La Institución Libre de Enseñanza y su ambiente*. Madrid, Complutense.
- Larios, A. G. (2015) «L'oposició a l'autonomia de la Universitat de Barcelona (1933-1934)». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. XXVI, p. 259-278.
- Larios, A. G. (2017) *La Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, 1902-1973. Ruptures i continuïtats*. Barcelona, Universitat de Barcelona, tesi doctoral.
- Llopart, P. (2002-2003) «De Joaquim Xirau a M.B. Cossío: dotze cartes i una targeta de visita». *Temps d'Educació*, núm. 27, p. 419-437.
- Madariaga, B. i Valbuena, C. (1981) *La Universidad Internacional de Verano en Santander (1933-1936)*. Guadalajara, Ministerio de Universidades e Investigación.
- Maragall, J. (1968) «Record de Joaquim Xirau». *Convivium*, núm. 26, p. 115-122.
- Maragall, J. (1969) *Balanç de la Universitat Autònoma*. Barcelona, Nova Terra.
- Maragall, J. (1971) «Bosch Gimpera, la Universitat Autònoma i la Universitat del futur». *Serra d'Or*, núm. 141, p. 13-14.
- Maragall, J. (1985) *El que passa i els que han passat*. Barcelona, Edicions 62.
- Maragall, J. (1986) «La generació filosòfica de 1932». *Revista de Catalunya*, núm. 2, p. 49-59.

- Maragall, J. (1991) «Semblança biogràfica» a À. Castiñeira (ed.), *Eduard Nicol: semblança d'un filòsof*. Barcelona, Acta, p. 15-18.
- Mas, J. (2003) *Domini fosc (assaigs sobre poesia)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Massot, J. (2000) *Antoni M. Sbert. Agitador, polític i promotor cultural*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Morente, F. (2016) «Estudiantes contra la República. El Sindicato Español Universitario ante el espejo europeo» a F. Morente et. al. (eds.), *La rabia y la idea. Política e identidad en la España republicana (1931-1936)*. Zaragoza, Prensas de la Universidad de Zaragoza, p. 261-288.
- Mosquera, R. (2000) «Bartomeu Rosselló-Pòrcel (1930-1938)» a P. Rosselló, *Bartomeu Rosselló-Pòrcel i Blai Bonet*. Barcelona, Universitat de les Illes Balears-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 49-86.
- Mosquera, R. (2008) *L'Àngel adolescent: vida i poesia de Bartomeu Rosselló-Pòrcel*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Pagès, P. (2000) «Escrig, Ricard» a *Diccionari Biogràfic del Moviment Obrer als Països Catalans*. Barcelona, Universitat de Barcelona/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 502.
- Pomés, J. (2019) «Jaume Carner y su decisiva mediación en favor del Estatuto catalán de 1932» a F. Gallego (Coord.), *Socialismo, sindicalismo, antifascismo. Ensayos sobre la crisis del siglo XX*. Barcelona, El Viejo Topo, p. 91-120.
- Pons, A. (2013) *Espriu transparent*. Barcelona, Proa.
- Purcet, A. (2007) «Una soledat massa sorollosa. L'extrema dreta i la catalanització de la Universitat Autònoma de Barcelona (1933-1936)». *Recerques*, núm. 55, p. 95-125.
- Purcet, A. (2010) *La reacció dels estudiants. Feixisme, joves i món universitari durant la II República espanyola (1931-1936)*. Bellaterra, UAB, tesi doctoral.
- Ribas, A. (1976) *La Universitat Autònoma de Barcelona (1933-1939)*. Barcelona, Edicions 62.
- Sales, J. (1996) «Joaquim Xirau: relació amb el pensament i la cultura catalana» a C. Vilanou (Coord.), *Joaquim Xirau, filòsof i pedagog*. Barcelona, Universitat de Barcelona, p. 21-27.
- Siguan, M. (1993) *Els estudiants catalans i la guerra civil*. Barcelona, Universitat de Barcelona.
- Siguan, M. (1995) «Joaquim Xirau. In memoriam» a *Centenari Joaquim Xirau, 1895-1995*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, p. 5-31.
- Sugranyes, R. (1982) «Joaquim Balcells: el mestre i l'amic» a *Homenatge a Joaquim Balcells i a Wilhelm Meyer-Lübke*. Barcelona, p. 7-10.
- Sugranyes, R. (1998) *Militant per la justícia. Memòries dialogades amb el pare Hilari Raguer*. Barcelona, Proa.
- Trias, A. (1935) *La autonomía de la Universidad de Barcelona*. Barcelona, Camps Calmet.
- Valentí, E. (1970) «La Universitat Autònoma de Barcelona, en el record i la història». *Serra d'Or*, setembre, núm. 132, p. 19-24.
- Vilanou, C. (1999-2000) «Josep Ferrater Móra i la pedagogia: recuperació d'un text oblidat». *Educació i Història: Revista d'història de l'educació*, núm. 4, p. 134-141.
- Vilanou, C. (2007) «Joaquim Xirau: política vol dir pedagogia» a *El pensament de Joaquim Xirau*. Girona, Documenta Universitària, p. 103-148.

- Vilanou, C. (2012) «Juan Roura-Parella y la Institución Libre de Enseñanza: una vida a la sombra gineriana». *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, núm. 87-88, p. 89-108.
- Xirau, J. (1986) *Pedagogia i vida*. Barcelona, Eumo Ed./Diputació de Barcelona.
- Xirau, R. (2007) «Memòria de Joaquim Xirau» a *El pensament de Joaquim Xirau*. Girona, Documenta Universitària, p. 9-17.

La Universidad de la «concordia» (1928-1936). Joaquim Xirau, su club de discípulos y la Federación Universitaria Escolar (F.U.E.) catalana

Resumen: Joaquim Xirau y Pere Bosch-Gimpera fueron los dos profesores de la Universidad de Barcelona que más sobresalieron en la defensa y promoción de las profundas reformas modernizadoras que se implantaron en este centro en la década de 1930. Xirau, con una gran capacidad pedagógica y humana para conectar con los alumnos, destacó especialmente para conseguir la colaboración del estamento estudiantil en la aplicación de estas reformas, incluidas las que hicieron de esta Universidad un centro bilingüe y de convivencia entre las culturas catalana y castellana. Xirau, no sin problemas, consiguió tutelar la Federación Universitaria Escolar (FUE), el sindicato estudiantil mayoritario entre 1929 y 1932. Este sindicato asumió este ideal de convivencia cultural y colaboró a implantar el modelo bilingüe cuando se instauró la República. A partir de 1932, el nacionalismo catalán empezó a hegemonizar el espacio sindical estudiantil y, proponiéndose lograr una Universidad monolingüe, consiguió disolver la FUE. Sin embargo, no tuvo suficiente fuerza para cambiar el modelo lingüístico. Por otra parte, Xirau mantuvo un círculo muy fiel de estudiantes y exestudiantes, muchos de los cuales continuaron su vinculación directa con la Universidad a través del Seminario de Pedagogía y de los Institutos-Escuela.

Palabras-clave: Joaquim Xirau, José Xirau, Jordi Maragall, Ramon Sugranyes, Federación Universitaria Escolar, Universidad de Barcelona, sindicalismo estudiantil, bilingüismo

L'Université de la «concorde» (1928-1936). Joaquim Xirau, son club de disciples et la FUE, la fédération universitaire scolaire catalane

Résumé: Joaquim Xirau et Pere Bosch-Gimpera sont les deux professeurs de l'Universitat de Barcelona qui ont le plus excellé dans la défense et la promotion des profondes réformes modernisatrices mises en place dans cet établissement au cours des années 1930. Xirau, doté d'une grande capacité pédagogique et humaine pour se connecter avec les élèves, est plus particulièrement connu pour avoir réussi à obtenir la collaboration du groupe étudiant dans l'application de ces réformes, y compris celles qui ont fait de cette université un centre bilingue et de cohabitation des cultures catalane et espagnole. Xirau, non sans problèmes, a réussi à protéger la FUE (fédération universitaire scolaire catalane), le syndicat étudiant majoritaire entre 1929 et 1932. Ce syndicat s'est investi dans la réalisation de cet idéal de cohabitation culturelle et a collaboré à l'implantation du modèle bilingue, quand la République a été instaurée. Mais, à partir de 1932, le nationalisme catalan a commencé à hégémoniser l'espace syndical étudiant et, tout en visant à obtenir une université monolingue, a réussi à dissoudre la FUE. Malgré tout, cela n'a pas été suffisant pour changer le modèle linguistique. D'autre part, Xirau a fidélisé un cercle d'étudiants et d'ex-étudiants, dont la plupart ont maintenu des liens directs avec l'université à travers le Séminaire de pédagogie et les Instituts-Écoles.

Mots-clés: Joaquim Xirau, Josep Xirau, Jordi Maragall, Ramon Sugranyes, FUE, fédération universitaire scolaire, Universitat de Barcelona, syndicalisme étudiant, bilinguisme

The University of «Concord» (1928-1936). Joaquim Xirau, his group of disciples and the Catalan University School Federation (F.U.E.)

Abstract: Joaquim Xirau and Pere Bosch-Gimpera were the two professors of the University of Barcelona who most excelled in defending and leading the profound modernizing reforms that were implemented in this centre during the 1930s. Xirau had an enormous pedagogical and humane capacity to connect with the students, and obtained the collaboration of the students in the application of these reforms. This included those that made this University a bilingual centre of coexistence between the Catalan and Castilian cultures. Xirau, not without problems, managed to advise the University School Federation (FUE), the main student union between 1929 and 1932. This union took on this ideal of cultural coexistence and helped to implement the bilingual model when the Republic was established. However, from 1932, Catalan nationalism began to hegemonize the student union landscape and, while proposing to achieve a monolingual University, it dissolved the FUE. Despite this, it did not have enough strength to change the linguistic model. Xirau maintained a very loyal circle of students and alumni, many of whom continued their direct links with the University through the Pedagogy Seminars and School-Institutes.

Keywords: Joaquim Xirau, Josep Xirau, Jordi Maragall, Ramon Sugranyes, University School Federation, University of Barcelona, student trade unionism, bilingualism.